

STUDIA JEZUITÓW POLSKICH W AKADEMII KRAKOWSKIEJ W XVI W.

W okresie silnego natężenia walki Akademii Krakowskiej przeciw jezuickiemu kolegium św. Piotra w Krakowie doręczyli akademicy królowi Zygmuntowi III w r. 1619 skrypt, w którym domagali się zniesienia kolegium. Wśród argumentów podniesionych przeciw jezuitom umieszczono jeden obwiniający jezuitów o niewdzięczność wobec Akademii. W uzasadnieniu pisano: Skarga, Laterna, Wujek, Grodzicki i wielu innych, których jezuitci uważają za swych członków czolowych i nimi najbardziej się szyczącą, byli uczniami Akademii i Akademii ich jezuitci zawdzięczają (jak pierwszych swych założycieli otrzymali od Akademii Paryskiej). Niezrozumiałym jest wobec tego, że zamiast czczyć swą żywicielkę, tak mało ją szanują, że pod jej bokiem zakładają szkołę konkurencyjną. W odpowiedzi na powyższy zarzut pisali jezuitci w skrypcie złożonym królowi przez prowincjała Jana Argenti: Obowiązku wdzięczności wobec Akademii zakon nie zaprzecza. Przynaję otwarcie, że zawdzięcza Akademii niemal wybitnych swych członków i to nie tylko wymienionych w skrypcie akademickim, ale dużo więcej. Dla ścisłości dodać jednak należy, że prawie wszystkich akademików, którzy wstąpili do zakonu, musiał on wykształcić w naukach teologicznych, a niektórych i w filozoficznych. Do nich zaliczono Piotra Skargę, Jakuba Wujka, Marcina Laternę, Stanisława Grodzickiego, Kaspra Nahaja, Jana Wąchalskiego, Wojciecha Mroskowskiego, Benedykta Herbosta, Stanisława Krzywokolskiego, Wojciecha Rościszewskiego i innych. Wdzięczność obowiązuje i Akademię wobec jezuitów za kształcenie we wszystkich kolegiach jezuickich w Polsce i na Litwie licznej młodzieży, która po wstępnych naukach u jezuitów, wstępuje w mury Akademii Krakowskiej.¹

Przytoczona wyżej argumentacja akademików, kilkakrotnie przez nich powtarzana w pierwszych trzech dziesiątkach w. XVII, znalazła swoje echo w czasach bardzo późnych, w warunkach

¹ J. Wielewicki, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie* (Scriptores rerum Polonicarum, Kraków 1889 wyd. Ks. Wł. Chotkowski, XIV s. 266—267).

całkowicie zmienionych, już po kasacie zakonu, w r. 1774. Gdy wtedy czynniki decydujące w Polsce, rozstrzygnawszy o losie całej spuścizny materialnej po jezuitach, zastanawiały się nad tym, jak dla dobra Rzpltej wyzyskać członków zniesionego zakonu, wystąpiła ze swym projektem i Akademia Krakowska w łacińsko-polskim *Memoriale Universitatis Cracoviensis — Memoryal Akademii Krakowskiej* (1774). Istotą projektu było żądanie podporządkowania wszystkich byłych jezuitów jurysdykcji Akademii, która w zamian przyrzekała rozwiązanie z ich pomocą całego problemu edukacyjnego w Polsce. Prawa swego do schedy personalnej po zakonie dowodzili akademicy w słowach: „Z Akademii Paryskiej mieli (jezuici) swoich pierwszych rozmnożycieli i w którekolwiek za czasem Institutum swe wnieśli kraje, Akademie im zdanych ludzi dostawiały, jako w pierwiastkach swych w Polsce z Akademią Krakowską, wzajemność więc wyciąga, ażeby te strumyki do źródła swego się wróciły”.

Wywody Akademików zasugestionowały wielu późniejszych historyków i publicystów. Jedni, jak Jan Śniadecki, twierdzą, że jezuici pociągnawszy do siebie najlepsze głowy z pośród akademików krakowskich, wzbili się w sławę i kredyt przez ich talenta.² Inni dopatrują się w wstępowaniu akademików krakowskich do jezuitów jednej z przyczyn upadku Akademii. Inni wreszcie, jak historyk Uniwersytetu Jagiellońskiego, piszą na ten temat spokojniej, choć nie bez przesady.. „Uniwersytet... ogalał się coraz więcej ze zdolniejszych jednostek, masowo zaludnianych teraz zastępy swego zakonu, które w innym czasie wyrosłyby na chluby i gwiazdy uniwersytetu i nauki polskiej. Nie można zapominać, że całe pierwsze pokolenie jezuitów polskich, pokolenie najznamienitsze i najbardziej na polu ugruntowania wiary zasłużone, składało się w dużej mierze z byłych uczniów, bakałarzy i czynnych magistrów Uniwersytetu Krakowskiego. Należały do nich takie postaci, jak Piotr Skarga, Jakub Wujek, Stanisław Grodzicki, z czynnych wreszcie magistrów Benedykt Herbest, Gabriel z Szadka, Marcin z Ujazdu i in.”³

By nie mnożyć nazwisk, można stwierdzić ogólnie, że na ten temat wielu pisało, nikt jednak dotychczas nie zadał sobie trudu, by to zagadnienie przepracować źródłowo. Niniejsza próba jest pierwszą w swym rodzaju, a przynosi wyniki zebrane z dochowanych do naszych czasów katalogów jezuitów polskich, w których, na szczęście, na ogół notowano bieg studiów ówczesnych członków zakonu. Dopiero w świetle tych rękopiśmiennych źródeł można się

² J. Śniadecki, *Uwagi nad historią literatury polskiej przez Feliksa Bentkowskiego*, Warszawa 1814 l.

³ H. Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce Humanizmu*, Kraków 1935 s. 492.

pokusie o odtworzenie kulturalnego wpływu Akademii Krakowskiej na jezuitów polskich w XVI w. i znaleźć właściwe kryterium do osądzenia wypowiedzianych dotychczas na ten temat twierdzeń.

Liczba jezuitów wykształconych w Akademii Krakowskiej w XVI wieku.

Dokładny przegląd wszystkich istniejących katalogów jezuitów polskich z lat 1567, 1569, 1570, 1571, 1572, 1576, 1584, 1586, 1587, 1590, 1593, 1597 i 1599, wraz z zestawieniem ich z *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, usuwa podstawę do obawy, że jakieś nazwisko akademika-jezuity zostało pominięte, a luki spowodowane zaginięciem niektórych roczników katalogów są tak nieznaczne, że zatonięcie w nich jakiegokolwiek byłego scholera krakowskiego, jest niemożliwe. Katalogi zresztą z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, jako „trzyletnie”, uzupełniają te braki znakomicie, omawiając całą przeszłość danego członka zakonu.

W ciągu całego wieku XVI wstąpiło do zakonu jezuitów 54 akademików krakowskich. Biorąc za podstawę datę ich imatrikulacji w Akademii, otrzymujemy następujący wykaz liczbowy, w którym pierwsza cyfra wyraża rok wstąpienia do Akademii, druga liczbę późniejszych jezuitów imatrikulowanych w Akademii w danym roku.

1541 ...1	1565 ...2	1579 ...1
1548 ...1	1566 ...4	1580 ...1
1552 ...1	1568 ...2	1581 ...1
1555 ...1	1569 ...5	1584 ...1
1556 ...2	1570 ...1	1585 ...1
1557 ...1	1571 ...2	1586 ...1
1558 ...2	1572 ...1	1587 ...1
1559 ...3	1574 ...1	1588 ...1
1560 ...6	1576 ...1	1591 ...1
1562 ...1	1577 ...2	1595 ...1
1563 ...1	1578 ...1	
1564 ...2		

Liczba 54 akademików, późniejszych jezuitów, w porównaniu z liczbą imatrikulowanych w Akademii w latach 1540—1599 scholarów 9854, nie stanowi żadnej poważnej pozycji.⁴ Stąd wniosek, jasny, że nie przyniosło to pod względem liczebnym żadnego uszczerbku Akademii i że o „masowej” ucieczce akademików do zakonu jezuitów nie może być mowy.

Ta sama liczba nabiera innej wymowy, gdy się zestawi ją

⁴ H. Barycz, *Rozwój i upadek Akademii Krakowskiej* (odbitka z księgi *Kultura Staropolska*), Kraków 1931, s. 20.

z liczbą ogólną ówczesnych Jezuitów Polaków, z wyłączeniem z tej liczby jezuitów cudzoziemców.

W roku	było księży i kleryków Polaków	w tym akademików	procent
1567	9	6	66,60%
1570	20	10	50,00%
1584	144	35	24,30%
1590	194	39	20,10%

Z powyższego zestawienia widoczna jest przewaga elementu akademickiego w szeregach pierwszych jezuitów Polaków do r. 1570, później zaczyna ona raptownie spadać. Na przestrzeni lat 1567—1599 liczba 55 akademików wśród 392 jezuitów, księży i kleryków Polaków, stanowi ledwie 14%.

Studia akademików krakowskich, jakie z murów uczelni Jagiellońskiej wnosili oni do zakonu, przedstawiają się bardzo rozmaicie. Zestawiając je według czasu, tj. liczby lat ich trwania w Akademii, otrzymujemy następujący obraz:

1 rok	studiowało w Akademii	12 jezuitów,	21,90%
2 lata	" " "	23 "	41,90%
3 lata	" " "	8 "	14,50%
4 lata	" " "	6 "	10,90%
5 lat	" " "	3 "	5,40%
6 lat	" " "	1 "	1,80%
7 lat	" " "	1 "	1,80%
8 lat	" " "	1 "	1,80%

Wśród nich 63,80% miało za sobą jedno- i dwuroczne studia. Przeciętnie przypadło na każdego 2,5 roku studiów.

Przedmiot ich studiów można w przybliżeniu odtworzyć następująco:

Humanistykę studiowało	21 — 38,20%
Humanistykę z retoryką	7 — 12,80%
Filozofię	2 — 3,55%
Humanistykę, retorykę, filozofię	23 — 41,90%
Humanistykę, retorykę, filozofię, teologię	2 — 3,55%

Pełne zatem wykształcenie wyniosło z Akademii ledwie 2 akademików, pozostali musieli uzupełniać swe studia, by dojść do święceń kapłańskich. Oprócz wykształcenia wyniesionego z Akademii, 31 czyli 56,30% doksztalało się w wyższych uczelniach zagranicznych, pozostali w kraju, przeważnie w kolegiach jezuitów. Ilość lat spędzonych przez nich na studiach poza Akademią, nie wliczając w nią lat nauki elementarnej, przedstawia się następująco:

Nie uzupełniało studiów prócz skróconej teologii	12 —	22,60%
studiowało 1 rok	6 —	10,80%
" 2 lata	6 —	10,80%
" 3 lata	5 —	9,00%
" 4 lata	6 —	10,80%
" 5 lat	6 —	10,80%
" 6 lat	6 —	10,80%
" 7 lat	4 —	7,20%
" 8 lat	1 —	1,80%
" 10 lat	2 —	3,60%
" 11 lat	1 —	1,80%

Średnia długość okresu studiów wyższych poza Akademią wynosi dla 54 akademików-jezuitów trzy i pół roku.

Jest to cyfra wyższa o cały rok od średniej liczby lat ich studiów w Akademii.

Jakie działy nauki studiowali oni poza Akademią, ilustruje załączone zestawienie:

Przedmiot studiów	Liczba studiujących	Procent
Nieczego nie studiowali prócz skróconej teologii	12	22,60%
Humanistyka, retoryka, filozofia	1	1,80%
Humanistyka, retoryka, filozofia, teologia	8	14,40%
Humanistyka, retoryka, filozofia, teologia, prawo	1	1,80%
Retoryka	1	1,80%
Retoryka, filozofia	2	3,60%
Retoryka, teologia	1	1,80%
Retoryka, filozofia, teologia	3	5,40%
Filozofia, teologia	12	22,60%
Teologia	14	24,20%

Wyniki studiów w Akademii Krakowskiej przedstawiają gamę o bardzo szerokiej rozpiętości. Obok gruntownie wykształconych humanistów czy filozofów, wstąpili do zakonu i akademicy o bardzo miernym poziomie umysłowym. Zaznacza się to w uwagach przechowanych w katalogach jezuitów, np. w takich słowach: *studuit in Academia Cracoviensi modice fructu, studuit confuse, studuit interpolatis vicibus, parum studuit et interpolatis vicibus* itp. Złożyło się na to kilka przyczyn. Niektórzy przerwali swe studia akademickie, by wstąpić do zakonu. Ale takich było zaledwie kilku. Krytyczne warunki materialne zmusiły kilku innych do zarobkowania na życie. Niektórzy utonęli w wirze życia dworskiego. Dość częstą przeszkodą w normalnych studiach były zaraźliwe epidemie, które nawiedzały Kraków, jak np. w latach 1555, 1559, 1571, 1572, 1588, 1591, 1592. Groza śmierci wyludniała audytoria akademickie, kto tylko mógł, chronił się przed jej zabójczym tchnieniem i opuszczał Kraków. Historyk Uniwersytetu Jagiellońskiego w dobie humanizmu wskazał na zjawisko

systematycznego obniżania się siły atrakcyjnej, jaką Akademia poprzednio się cieszyła. Był to rezultat ogólnego kryzysu, jaki przeżywały stare uczelnie europejskie i swoistych warunków panujących w Polsce.⁵

Ta ostatnia przyczyna najbardziej zaważyła na wynikach studiów scholarów krakowskich, późniejszych jezuitów. Gdy pierwsi z pośród nich, jak Warszewicki, Benedykt Herbest, Skarga, Gabriel z Szadka, Grodzicki, Jerzy Frycz i inni, mogli naprawdę poważnie rozwijać się umysłowo pod kierunkiem takich mistrzów, jak Illicino, Stankar, Benedykt z Koźmina, Maricjusz, Jan z Trzciany, Mikołaj Smieszkowicz, Jakub Górski, Benedykt Herbest, Jan Leopolda, Troper, Gostyński, Grzebski, Twardy i Czuj, późniejsi byli zdani na kierownictwo o wiele słabszych i mniej pociągających talentów.

Wiele spokojniejszych a żądnych wiedzy jednostek zrażała do Akademii wzrastająca niekarność i pewna dzikość obyczajów scholarów, przejawiająca się coraz częściej w tumultach, dokonywanych wraz z szumowinami miasta i przedmieść.

Omawiając światła i cienie studiów krakowskich akademików-jezuitów, nie można pominąć obrazu ich wyniku, jaki przedstawiają osiągnięte przez nich stopnie naukowe. Z pośród 55 akademików krakowskich 8 przeszło do zakonu ze stopniem magistra sztuk i filozofii (14,50%), 19 ze stopniem bakałarza sztuk (34,50%). W całości 27 z pośród nich opuściło uczelnię krakowską ze stopniem naukowym (49,00%), a 28 (51,00%) wawrzynu nie zdobyło. Do magisterium doszli: Aland Jan, Fridelius Szymon, Herbest Benedykt, Krzywokolski Stanisław, Menert Józef, Gariel z Szadka, Marcin z Ujazdu, Wargocki Bartłomiej. Pierwszy wawrzyn bakałarza osiągnęli: Brunacki Michał, Gerst Baltazar, Grodzicki Stanisław, Herbest Stanisław, Koszacki Mikołaj, Matuszowicz Stanisław, Mroskowski Albert, Nahaj Kasper, Nikowski Szymon, Poniecki Jan, Porębski Samuel, Skarra Piotr, z Środy Marcin, Turowski Jan, Urbanowicz Stefan, Wąchalowski (Parvus) Jan, Wujek Jakub, ze Żmina Fabian. Wśród magistrów wyróżniają się nazwiska czterech, którzy jak Herbest Stanisław, Krzywokolski Stanisław, z Szadka Gabriel i z Ujazdu Marcin, przez jakiś czas zajmowali katedry mistrzów w Akademii Krakowskiej.

W ocenie, mimowolnego zresztą i nie zamierzonego, wkładu kulturalnego Akademii Krakowskiej w dzieje jezuitów polskich wieku XVI, nie można powoływać się na późniejszą działalność jej absolwentów-jezuitów, bo była ona wynikiem całego spłotu różnych czynników, wśród których studia akademickie są tylko

⁵ H. Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego* s. 19—45, 281—391, 459—551.

jednym faktorem. Stopień tego wkładu można zmierzyć tylko w świetle przeprowadzonych powyżej wywodów. Twierdzenie o masowym wstępowaniu akademików do jezuitów jest nieuzasadnione. Mimo to wśród jezuitów-Polaków, z wyłączeniem obco krajowców, akademicy stanowili w r. 1567 dwie trzecie ogólnej liczby, w r. 1570 połowę, w r. 1584 jedną czwartą, czyli byli elementem liczbowo silnym. Pod względem jakościowym przedstawiali się oni jako jednostki o wysokim poziomie religijno-moralnym, z małymi wyjątkami w ramach ogólnej organizacji zakonu zapisali karty swego życia dodatkowo, niektórzy nawet chlubnie. Pod względem naukowym połowa wniosła do zakonu pełne, kilku nawet wybitne, wykształcenie humanistyczne, które znakomicie uzupełniane poza murami wszechnicy krakowskiej, we wszelkich innych dziedzinach wiedzy, dało silne podstawy do rozwinięcia pozytywnego społeczeństwa polskiego. Druga połowa zdobywała swe wykształcenie humanistyczne i inne dopiero po opuszczeniu murów Akademii, której jednak przynajmniej jakiś stopień rozwoju umysłowego zawdzięczała. Z pośród 18 byłych akademików krakowskich, którzy jako kapłani wstąpili do zakonu, 12 nie uzupełniało swych studiów, ze względu na stan zdrowia, lub spóźniony wiek i dłuższą praktykę duszpasterską. Studiów teologicznych nie odbyli oni jednak w Akademii, ale w skróconym trybie gdzieindziej.

Motywy i powody, które skierowały omówionych akademików do zakonu, były różne. W dużej mierze można je odtworzyć na podstawie zachowanych do naszych czasów ich własnych wypowiedzi.⁶ Wynika z nich najpierw, że o jakichś pozorach wciągania ich, lub wabienia przez jezuitów do zakonu, nie było mowy. Jest to jedna z tych nieuzasadnionych niczym legend o jezuitach, które mogą się zrodzić tylko w umysłach nie rozumiejących psychologii powołania do stanu zakonnego, i u historyków zwalnających się z obowiązującego prawa wnioskowania na podstawie i w ramach istniejących źródeł. W wynurzeniach akademików przebija ich wysoki poziom życia religijnego i pociąg do wartości, innych od tych, które mogło im zapewnić życie świeckie. Wielu z nich paliło żądzą zdobycia jak najszerszej wiedzy. Na taki grunt padły pierwsze wieści o jezuitach, szerzone głównie początkowo przez kardynała warmińskiego, Hozjusza, później przez innych dostojników duchownych i świeckich, którzy z nimi zetknęli się w Rzymie. Pierwsze *Litterae Indicae*, przełożone na język polski przez Jana Herbesta, przepisywane wielokrotnie, krążyły w odpisach od Poznania po Wilno i zapalają gorętsze serca młodych,

⁶ Są to pewnego rodzaju autobiografie, kreślące dzieje powołania zakonnego do chwili wstąpienia do zakonu. Pod nazwą *Vocationes* przechowuje je rzymskie Archivum Societatis Jesu, Fondo Gesuitico.

wiadomościami o egzotycznych krajach i sukcesach misyjnych jezuitów. Pojawienie się na ziemiach polskich pierwszych jezuitów, jak Baltazara Hostowskiego, Wawrzyńca Maggio, wreszcie powstanie pierwszych kolegiów w Braniewie i w Pultusku, skłania szeregi akademików do poznania ich osobiście, zapoznania się z ich trybem życia i metodami pracy, a w rezultacie wpływa na wzrost propagandy wysokiego morale i gruntownej nauki ówczesnych jezuitów. W tej propagandzie są czynni nie tylko biskupi, jak prymas Uchański, Karnkowski, Hozjusz, Protasiewicz i inni, ale też i dziekan kaliski, Andrzej Bargiełł i Benedykt Herbst. Jeżeli ktoś zachęcał i moralnie wpływał na powierzona sobie młodzież, by wstępowała do zakonu, to ci dwaj ostatni.⁷ Są wyraźne dowody, że jezuita niektórym odradzali wstąpienie do zakonu, od wszystkich zaś domagali się odprawienia wpraw rekolekcyj i zastanowienia się nad wyborem stanu, według zasad przepisanych w tym względzie przez św. Ignacego z Loyoli.⁸ Rekolekcyjne nie obowiązywały do obioru życia w zakonie, a kto je obrał, przechodził jeszcze nowicjat, z którego droga odwrotu była zawsze otwarta.

Oprócz wypowiedzi własnych akademików, o dobrowolnym ich wstąpieniu do zakonu świadczy fakt, że wstępowali na ogół jako ludzie starsi, wystarczająco sytuowani materialnie, nierzadko uciekający przed karierą i z zadowoleniem trwający na obranej drodze życia aż do śmierci. Wiek akademików-jezuitów w chwili ich wstąpienia do zakonu przedstawiał się następująco:

w 17 roku życia wstąpiło	2
w 18 " " "	3
w 19 " " "	2
w 20 " " "	6
w 21 " " "	1
w 22 " " "	4
w 23 " " "	2
w 24 " " "	3
w 25 " " "	4
w 26 " " "	1
w 28 " " "	4
w 29 " " "	3
w 30 " " "	2
w 32 " " "	3
w 33 " " "	3
w 34 " " "	1
w 35 " " "	1
w 36 " " "	1
w 37 " " "	2

⁷ O tym dokładnie w poszczególnych sylwetkach. O działalności, jaką w tym kierunku rozwijał Benedykt Herbst, pisał Jakub Wujek do gen. Zakonu z Pultuska 20 IX 1569 (Polonia Sacra, Kraków 1950 III s. 71—72).

⁸ Można je znaleźć niezmienione po dzień dzisiejszy w każdym wydaniu rekolekcyj, np. *Thesaurus spiritualis Societatis Jesu*, Brugis 1928 s. 133—142, 290—310.

w 38 " " "	1
w 40 " " "	4
w 43 " " "	1
w 44 " " "	1

Wśród nich 18 wstąpiło po święceniach kapłańskich a jeden jako diakon. Chronologicznie ich napływ do zakonu wyraża zestawienie:

W roku 1560 wstąpił	Rozdrażewski (1)
" " 1565 " "	Wujek, Konarski Jan sen. (2)
" " 1566 " "	Fridelius (1)
" " 1567 " "	Frycz, Warszawicki (2)
" " 1569 " "	Laterna, Skarga, Wysocki (3)
" " 1570 " "	Fabritius Piotr (1)
" " 1571 " "	Alman, Gerst, Grodzicki, Herbst B., Herbst S., Węchalcki (Parvus), z Środy M. (7)
" " 1572 " "	Grzebieńewski (1)
" " 1573 " "	Aland S., Junga, Pusz (3)
" " 1574 " "	Mroskowski, Radziński (2)
" " 1575 " "	Nikowski (1)
" " 1577 " "	Łęczycki, Menert, Poniecki (3)
" " 1578 " "	Brunacki (1)
" " 1579 " "	Mostowski (1)
" " 1580 " "	Rakowski (1)
" " 1582 " "	Nabaj, Szamotulski (2)
" " 1583 " "	Kokalewski, Matuszowicz, z Szadka G. (3)
" " 1584 " "	Wargocki (1)
" " 1585 " "	Porębski S., Roth (2)
" " 1586 " "	Rościszewski, z Ujazdu M. (2)
" " 1587 " "	Bieniecki, Karwiński, Krzywokolski, Potocki (4)
" " 1588 " "	Maciejowicz (1)
" " 1590 " "	Aland J., Porębski B., Śliczny (3)
" " 1592 " "	Konarski J. jun., z Żnina F. (2)
" " 1593 " "	Pultuski (1)
" " 1594 " "	Urbanowicz (1)
" " 1597 " "	Turowski (1)
" " 1599 " "	Koszacki (1)

Przesadnym jest twierdzenie, jakoby ci akademicy, wstępując do jezuitów, przygotowali Akademię o poważną stratę personalną. Ludzie ci wstępując do zakonu na ogół nie mieli już z Akademią nic wspólnego. Ledwo 9 wprost z audytoriów Akademii przeszło do zakonu, inni od krótszego lub dłuższego czasu zerwali z nią swą łączność.

Widoczne to z zestawienia:

W 1 rok po zerwaniu z Akademią wstąpiło do zakonu	3
W 2 " " "	4
W 3 " " "	3
W 4 " " "	3
W 5 " " "	3
W 6 " " "	8
W 7 " " "	2

W 8	"	"	"	"	5
W 9	"	"	"	"	1
W 11	"	"	"	"	1
W 12	"	"	"	"	2
W 13	"	"	"	"	1
W 14	"	"	"	"	1
W 15	"	"	"	"	1
W 17	"	"	"	"	1
W 25	"	"	"	"	1
W 26	"	"	"	"	1
W 27	"	"	"	"	2
W 31	"	"	"	"	1

Z 4 czynnych w Akademii mistrzów tylko dwu bezpośrednio z katedry uniwersyteckiej przeszło do jezuitów: Marcin z Ujazdu, zaliczony przez H. Barycza do wybitnych humanistów, i Krzywokolski, który jednak w dziejach Akademii nie odegrał poważniejszej roli, gdy tenże historyk ani słowem o nim nie wspomniał. Dwaj inni, rozeszli się z Akademią na kilka lat przed obiorem stanu zakonnego: Benedykt Herbest w marcu 1563, a wstąpił do zakonu w marcu 1671 r., Gabriel z Szadka zrezygnował z katedry w r. 1574, a jezuitą został w r. 1583. Poza tymi czterema, żaden profesor Akademii w .XVI nie wstąpił do jezuitów. Nie ma zatem żadnych podstaw twierdzenie, że wstępowanie do jezuitów czynnych mistrzów Akademii przyniosło jej jakąś mogącą wchodzić w rachubę szkodę.

Najstarszym uczniem Akademii Krakowskiej, który z czasem miał zostać jezuitą, był Stanisław Warszewicki, syn Jana, h. Paprzyca, (od r. 1544 kasztelana liwskiego, a od roku 1557 kasztelana warszawskiego) i Anny Doroty Chinowskiej.⁹ Urodzony w r. 1530 w Warszewicach pod Czerniechową, na Mazowszu, wstąpił do Akademii Krakowskiej w semestrze letnim 1541 r.¹⁰ Bieg jego studiów w Akademii nie jest znany, nie wiemy również, u jakich mistrzów czerpał swą wiedzę. Jedno jest pewnym, że po reformie statutów wydziału filozoficznego z r. 1536 Akademia wchodziła w okres zamierania swej dawnej świetności.¹¹ Faktem jest również, że już w r. 1551 Warszewicki świetnym łacińskim przekładem *Etiopik* Heliodora zdobył sobie pozycję w szeregu czynnych humanistów. Wykazana w nim doskonała znajomość języków klasycznych musiała być wynikiem kilkuletnich poważnych studiów humanistycznych. Możliwe, że wyraził się w tym owoc jego studiów w murach wszechnicy krakowskiej.

⁹ Ks. S. Bednarski, *Stanisław Warszewickiego pochodzenie, młodość, studia w Wittenberdze i Padwii* (Studia z dziejów kultury polskiej. Książka zbiorowa, Warszawa 1949 s. 243—244).

¹⁰ Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis, ed. A. Chmiel, Cracoviae 1892 II s. 304.

¹¹ H. Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego* s. 281—285.

Drugim z kolei studentem Akademii, który później oddał siebie i swe talenty zakonowi jezuitów, był Benedykt Herbest, syn Stanisława z Nowego Miasta koło Przemyśla (Novomiastensis, Neapolitanus). Urodzony ok. r. 1531, imatrikułował się w Akademii w półroczu letnim 1548 r.¹² Warunki dla wykształcenia znalazł szczególnie dogodne. Obok Jana Leopolda, z którym związał się dożywotnią przyjaźnią, kształcił się pod kierunkiem absolwenta uniwersytetu padewskiego, doktora obojga praw i doskonałego znawcy literatury łacińskiej i greckiej, Piotra Illicino z Sienny, oraz wybitnego hellenisty i hebraisty, ale niespokojnego ducha i zaciętego propagandysty nowinek, Franciszka Stankara z Mantui. Pod wpływem tego ostatniego zachwiał się Herbest chwilowo w wierze, ale mistrzom swym zawdzięczał niewątpliwie gruntowne podstawy w naukach klasycznych, których znajomością miał się wykazać później. Z końcem maja 1550 r. uzyskał stopień bakałarza sztuk, poczem oddał się pracy nauczycielskiej, najpierw na stanowisku kierownika szkoły miejskiej we Lwowie (1555—1558), następnie rektora szkoły P. Marji w Krakowie (1558—1559). W początkach roku 1559 zdobył stopień mistrza sztuk i od półroczu letniego rozpoczął w Akademii wykłady Cycerona¹³.

Herbest, zaproszony przez prymasa Przerembskiego, wyjechał do Skierniewic, gdzie do roku następnego prowadził prywatną szkołę prymasa. W marcu 1560 r. powołany przez Akademię do Kolegium Mniejszego, wznowił swe wykłady w Akademii i prowadził je do r. 1562,¹⁴ ogłaszając równocześnie drukiem swe prace, jak biografię i listy Cycerona oraz prozodję łacińską. W związku z tym wywiązała się jego dwuletnia akademicka dyskusja i polemika z mistrzem Jakubem Górskim na temat definicji periodu, zakończona zwycięstwem przeciwnika. W r. 1562 wziął Herbest urlop i objął kierownictwo Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu. Do Akademii powrócił jeszcze na zimowy semestr roku 1562, ale już w marcu następnego roku zrzekł się swego miejsca w Kolegium Mniejszym i powrócił na stałe do Poznania na stanowisko rektora Kolegium. Z tą chwilą urywa się jego łączność z Akademią, do której był jednak szczerze przywiązany. W r. 1561 apelował do biskupa Feliksa Padniewskiego o jej reformę w duchu humanistycznym i poprawę uposażenia profesorów. W okresie swej działalności akademickiej wykazał „ruchliwość i chłonność umysłu, łatwość pisania i popularyzowania wiedzy, duże zaangażowanie pracy pedagogicznej ... w innych warunkach wyrósłby może

¹² Album Studiosorum II 335: „Benedictus Stanislaus Herbest dioecesis Premislensis 4 gr. (Canonice Posnaniensis, postea Jesuita)”.

¹³ H. Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego* s. 292—370.

¹⁴ „...a principio commutationis ... incepit vigere pestis, durabatque per totam commutationem et ultra”. Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis, III s. 33.

na pierwszorzędną gwiazdę na firmamencie „uniwersytetu”. Ten sąd historyka Akademii w dobie humanizmu o Herbescie podkreśla kierunek retoryczny, idący w parze ze skłonnością do dociekań filologiczno-erudycyjnych, jaki reprezentował Herbest.

W Poznaniu z braćmi swymi, Janem i Stanisławem, pracował odtąd Herbest w Kolegium Lubrańskiego, przyjął święcenia kapłańskie i godność kanonika poznańskiego, stał się jednym z filarów akcji kontrreformacyjnej, rozwinął ożywioną działalność pisarsko-wydawniczą na tematy filologiczne i teologiczno-polemiczne.¹⁵ Z chwilą powstania kolegium jezuickiego w Braniewie nawiązał on najpierw listowny, później osobisty, kontakt z jezuitami, co w rezultacie spowodowało jego decyzję wstąpienia do tego zakonu, do którego skierował już niejednego ze swoich uczniów i przyjaciół. Kardynał Hozjusz starał się go odwieść od tego kroku osobistą perswazją, a gdy to nie odniosło skutku, postarał się o specjalne breve Piusa V, wykazujące szkodliwość jego wyjazdu z Poznania, wreszcie wpływał na kurię generała zakonu, by mu odmówiła przyjęcia. Zabiegi Hozjusza opóźniły wstąpienie Herbesta do zakonu, ale nie załamały jego postanowienia, które urzeczywistnił 22 marca 1571 r.¹⁶

W cztery lata po Benedykcie Herbescie wstąpił do Akademii w półroczu letnim 1552 r. Piotr Skarga Pawęski z Grójca, syn Michała i Anny Świętkowej.¹⁷

Pierwsze wykształcenie zdobył w domu rodzinnym, następnie po śmierci swych rodziców, (ojciec umarł w r. 1544, matka w r. 1548), uczył się dalej w szkole w Grojcu aż do 17 roku życia. W 18 roku życia rozpoczął studia na wydziale sztuk Wszechnicy Jagiellońskiej. Jako uczeń Jana Leopolity i Marcina Glicjusza z Pilzna w dwu latach uzyskał bakalaureat sztuk, poczem jeszcze przez rok kształcił się w Akademii, by później objąć stanowisko nauczyciela w gimnazjum warszawskim, na którym pozostawał przez całe 2 lata. Ze swych studiów krakowskich przechował Skarga przez całe życie miłe i wdzięczne wspomnienia, czemu dał wyraz w życiorysie bł. Jana Kantego, co podnosi autor jego rękopiśmiennego życiorysu.¹⁸

¹⁵ J. Brown, *Biblioteka pisarzy asystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego*, Poznań 1862 s. 193—196.

¹⁶ K. Mazurkiewicz, *Benedykt Herbest*, Poznań 1925; H. Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia*, (1440—1600), Kraków 1938 s. 131—132; List J. Wujka do Fr. Borgiasza z Pultuska 20 IX 1569 (Polonia Sacra, Kraków 1950 III s. 71 n.).

¹⁷ „*Petrus Michaelis a Grodziecz, Dioec. Gnesnensis, s. gr. 6*”, Album Studiosorum III s. 3.

¹⁸ „*Primis in pueritia annis bona parentum accedente educatione pietatem coniunxit litteris ... perrexit in ulteriore contentione Studiorum, quibus in oppido Grodziec ad usque 17 aetatis annum immoratus, non poenitentiam locavit operam. Cracoviam deinde Poloniae Metropolim et alumnorum fr-*

R P PETRVS SKARGA SOCIETATIS JESV
STEPHANI AC SIGISMUNDI III. REGVM POLONIAE PER TRI-
GINTA ANNOS ET AMPLIUS A SACRIS CONCIONIBVS MORVM INTE-
GRITATE AC APOSTOLICO PLANE SPIRITV ORNATISSIMVS OBITU
CRACOVIAE 1612. DIE 27. SEPTEMB. ANNO AETATIS SVAE 76. SE-
PVLTVS IN REGIO TEMPI D COL. SOC. JESV DICATO S. AP. PETRO INVI-

Gdy Skarga opuszczał Kraków, imatrikułował się w Akademii w półroczu letnim 1555 r. Stanisław Rozrażewski, syn Jana kasztelana rogozińskiego, brat biskupa kujawskiego, Hieronima. Urodzony w Krakowie w r. 1540, kształcił się, jak to było w zwyczaju w rodzinie Rozrażewskich, za granicą. Przed r. 1555 rodzice sprowadzili go do swego domu rodzinnego, ale ulegając jego usilnym prośbom, pozwolili mu udać się na dalsze studia do Akademii Krakowskiej. Pobyt jego w Krakowie trwał bardzo krótko, bo rodzice przenieśli go do Wiednia,¹⁹ skąd w kilka lat później wstąpił do zakonu jezuitów.

Po nim przybył do Akademii w semestrze letnim 1556 r. na studia Waclaw Kokalewski, Wielkopolanin, syn Andrzeja.²⁰ Urodzony w r. 1543, nauki początkowe pobierał w szkole gnieźnieńskiej, a w Akademii studiował mniej więcej do r. 1562. Bieg jego studiów krakowskich i ich wyniki nie są nam znane. Stopnia naukowego nie zdobył żadnego²¹. Później jako kapłan wstąpił do zakonu.

W tymże samym roku w semestrze zimowym imatrikułował się w Akademii Gabriel z Szadka, syn Feliksa, (imieniem ojcowskim posługiwał się on czasem przetłumaczywszy je na język grecki Eutropius).²² W Akademii studiował na wydziale sztuk

quentia florentem, annum iam agens 18, se contulit et qua erat ingenii felicitate laborisque pertinacia, intra duos annos publicum sapientiae testimonium, (primam lauream vocant), assecutus est. Mansit exinde ea semper Petri in animo erga Cracoviensem Academiam gratitudo et benevolentia, ut nihil unquam non honorificum de academicis rebus scripserit dixeritque, singulari id illa diligentia testatus, qua res gestas B. Cantii, eiusdem Academiae Doctoris Theologi, collegit et utroque idiomate typo impressas publicae lucis fecit". Vita P. Petri Skarga Poloni S. J. (A. S. J. Pol. 68 f. 11); Barycz, *Hist. Univ. Jag.* s. 447—449. „*Studiuit Cracoviae, ibique est factus baccalaureatus artium*". *Catalogus triennalis Provinciae Poloniae S. J.* 1590 (A. S. J. Pol. 7—11, f. 134).

¹⁹ „*Natus Cracoviae ... est 27 annorum*", Numerus illorum, qui erant in Collegio Pultoviensi die 23 II 1567 (A. S. J., Pol. 7 — 1 f. 4); „*Stanislaus Joannis de Cracovia dioec. Cracoviensis*", *Album Studiosorum*, III s. 16; „*...nullum finem orandi parentes feceram, ne me in Poloniam reversum, diu intra privatos parietes, sed potius aliquo studiorum gratia ablegarent... Victi Cracoviam, paulo post Viennam miserunt*", (*Vocatio Stanislai Rozrażewski*, (A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III. s. 209).

²⁰ „*Venceslaus Andreae de Galienicze, dioec. Gnesnensis*", *Album Studiosorum*, III s. 20.

²¹ „*Maior Polonus ... annorum 40 ... studuit rudimentis Gnesnae, inde 5—6 annos Cracoviae humanioribus... Gradum nullum*" (*habet*), *Catalogus Communis provinciae Poloniae S. J.* 1584 (A. S. J., Pol. 6 f. 16).

²² „*De Schadek Gabriel (canonicus Posnaniensis) Felicis (Eutropii) Jesuita, dioec. Gnesnensis (Magister canonicus Ecclesiae Posnaniensis baccalaureus)*" *Album Studiosorum* III s. 22; *Liber diligentiarum Facultatis Artisticae Universitatis Cracoviensis, Pars I (1487—1563)* ed. W. Wisłocki, (*Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce, Kraków 1886 IV s. 343—354*); *Conclusiones Universitatis Cracoviensis ab anno 1441 ad annum 1589*, wyd.

do r. 1560 i uzyskawszy kolejno stopnie bakałarza i magistra sztuk wykładał w Akademii, począwszy od semestru letniego 1561 r., najpierw gramatykę, później Arystotelesa. Zaczawszy swą pracę akademicką jako *collega minor*, był już w r. 1566 prepozytem Kolegium Większego. Później obrał stan duchowny i na miejsce Benedykta Herbesta został powołany do kapituły poznańskiej, obdarzony godnością kanonika i obciążony obowiązkami kaznodziei katedralnego poznańskiego. Z tą chwilą zaczął się zaniedbywać w pełnieniu swych obowiązków w Kolegium Większym, a w październiku 1574 r. na żądanie kapituły wyjechał za granicę, by zdobyć stopień doktora teologii. Gdy jego nieobecność przedłużała się coraz bardziej, po poważnych upomnieniach senat akademicki pozbawił go definitywnie stanowiska w Kolegium Większym oraz przywiązanej doń beneficjum 10 czerwca 1575 r. W r. 1583 poszedł on w ślady Herbesta i wstąpił do jezuitów.

Razem z Kokalewskim i Szadkiem studiował w Akademii Poznańczyk Stanisław Grodzicki, syn Jana, imatrykulowany w semestrze letnim 1557 r.²² Po dwuletnich studiach na wydziale artystów uzyskał stopień bakałarza sztuk w 20 r. życia²⁴ i na dłuższy czas przerwał pracę nad swym wykształceniem. Później wznowił je i wstąpił do jezuitów²⁵.

W półroczu letnim 1558 r. wpisał się do albumu studentów Akademii Jerzy Frycz (Fricius, Leopoliensis), syn Jerzego ze Lwowa²⁶, urodzony w r. 1543²⁷. Bieg jego studiów krakowskich i ich wyniki są nieznane, wiadomo tylko, że zaprzyjaźnił się w tym czasie z Szymonem Frydeliuszem, z czego wynika, że kształcił się w Akademii jeszcze w r. 1559. Wraz z Frydeliuszem wstąpił później do jezuitów. Po wyjeździe z Krakowa pracował prawdopodobnie jako nauczyciel w Poznaniu.²⁸

W tymże samym czasie wstąpił do Akademii Jakub Wujek, syn Macieja i Elżbiety z Wągrowca (skąd przeważnie zwany Wągrowicensis).²⁹ Urodzony w r. 1541, kształcił się najpierw w opac-

H. Barycz, (P. A. U. Archiwum Komisji do dziejów oświaty i szkolnictwa w Polsce Nr. 2, Kraków 1933 s. 309—368); H. Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 141; *tenże*, *Hist. Univ. Jag.*, s. 492, 620.

²² „Stanislaus Joannis Grodzicki Posnaniensis”, *Album Studiosorum*, III s. 24.

²⁴ „Ante ingressum studuit ... Cracoviae ad 20 annum, ubi in baccalaureum est promotus”, *Catalogus triennalis provinciae Poloniae 1584* (A. S. J., Pol. 6 f. 49 v.); H. Barycz, *Hist. Univ. Jag.*, s. 449, ale z pomyłką w dacie wstąpienia Grodzickiego do Akademii.

²⁵ K. Drzymała, *Stanisław Grodzicki*, rkps.

²⁶ „Georgius Georgii Leopoliensis”, *Album Studiosorum* III s. 28.

²⁷ „Roxolanus annorum 29” *Catalogus informationum omnium Fratrum collegii Pultoviensis* S. J. 7, X. 1571—30, IX. 1572 (A. S. J., Pol. 7-I f. 33).

²⁸ *Vocatio Georgii Fricii* (A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III s. 21—21 v.)

²⁹ „Jacobus Matthiae a Wągrowicz”, *Album Studiosorum*, III s. 29.

twie cystersów w Wągrowcu.³⁰ Po pobycie w szkołach na Śląsku (1555—1558), powrócił i nauczał krótko w jakiejś szkole, a następnie wstąpił w półroczu letnim 1558 r. do Akademii Krakowskiej.³¹ Tutaj słuchał wykładów Jakuba Górskiego, Jana Nicza Leopoldy i Benedykta Herbesta, a może i hellenisty Apollina Winklera, syna Andrzeja, rektora wrocławskiej szkoły protestanckiej. Przed dniem 15 czerwca 1559 r. uzyskał on stopień bakałarza sztuk i wskutek zarazy opuścił Kraków i wszedł w służbę u biskupa chełmskiego Jakuba Uchańskiego. Do Akademii więcej nie powrócił, ale zawdzięczał jej niewątpliwie rozszerzenie zasobu swej wiedzy i trwałą przyjaźń z mistrzem Janem Niczem Leopoldą.³²

Rzadko spotykany i wprost wzruszający jest pęd do nauki, który zaznaczył się w życiu Szymona Frideliusza, późniejszego jezuita, zapisanego do albumu Akademii Krakowskiej w półroczu letnim 1559 r.³³ Urodzony w r. 1537 w Nowym Mieście koło Przemyśla (Novomiastensis), zawsze chory, z wielkimi trudnościami oddawał się naukom początkowym w różnych miastach na Rusi Czerwonej.³⁴

W 17 roku życia wyjechał z Nowego Miasta do Lwowa, gdzie zapisany do szkoły miejskiej uczył się pod kierunkiem Benedykta Herbesta do r. 1558. Mimo ogromnego zapалу do nauki, na skutek ciągłych nawrotów różnych chorób, nadto jako *ad litterarum studium parum ingenio aptus ... ob ingenii et memoriae tarditatem*, nie był zdolny do poważniejszych postępów. Wskutek tego Herbest odradził mu dalsze studia. Już miał objąć jakieś stanowisko u któregoś z rajców lwowskich, gdy nastąpiła w jego życiu pomyślna zmiana. Stan jego zdrowia poprawił się do tego stopnia, że odając się wyczerpanej pracy, nawet w nocy, nadrobił swe braki i wnet przewyższył niejednego ze swych kolegów, *memoria tamen semper labili manente*. Gdy Herbest wrócił do Krakowa i osiągnąwszy stopień magistra rozpoczął wykłady w Akademii, Frideliusz

³⁰ „Cum prius in patria litteris trivialibus ... operam dedisset”, J. Wielowicki, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie* (Scriptores rerum Polonicarum, Cracoviae 1881, VII s. 37).

³¹ J. Terliaga, *Szkolne czasy ks. Jakuba Wujka jako przygotowanie do jego działalności kaznodziejskiej* (Przegląd Powszechny, Kraków 1933 C 19—16).

³² *Autobiografia ks. Jakuba Wujka* (Polonia Sacra, Kraków 1950 III s. 3—4); J. Poplatek, *Obecny stan badań nad życiem Jakuba Wujka T. J. i program dalszej pracy* (Tamże, s. 28—31).

³³ „Simon Valentini de Nova Civitate dioec. Premisliensis” *Album Studiosorum*, III s. 33.

³⁴ „Annum agit 50, affectae semper valetudinis ... studuit ante ingressum Grammaticae et Humanioribus litteris in variis Roxolaniae locis per aliquot annos, Cracoviae fere per annum, ibidemque Philosophiae per annum ... Est magister Artium per gradus promotus Cracoviae”, *Catalogus primus personarum collegii Posnaniensis* S. J. 1587 (A. S. J., Pol. 6 f. 23).

podążył za nim, *ibique apud Academicam, quanta poteram animi intensione in lectionibus diligenter audiendis, operam dedi*. Tymczasem Kraków nawiedziła zaraza, Herbest wyjechał do Skierniewic, studenci się rozproszyli. Frideliusz pozostał jednak na miejscu. Polecony opiece innego mistrza, *Collegae maiori ... viro probo et docto*, pod jego kierunkiem kształcił się dalej. Wskutek nieroztropności własnej i nadmiernej nocnej pracy nabawił się choroby oczu, mimo to jednak studiów nie przerwał. Pracował tak bez wytchnienia do r. 1562, aż ponowna epidemia zarazy zmusiła go do przymusowych wakacji w Nowym Mieście w ciągu miesięcy letnich. Wkrótce jednak powrócił do Krakowa i jak z pewną dumą notuje w swej autobiografii, *artium liberalium baccalaureus propriis conatibus et sumptibus factus*. Z Krakowa udał się do jakiegoś miasta (*non ignobilis*), na Rusi Czerwonej i przez 4 lata nauczał w tamtejszej szkole, pełniąc przy tym obowiązki pisarza. Podeczas tego pobytu otrzymał od biskupa przemyskiego, wizytującego tamtejszą parafię, niższe święcenia. *In iuventute admodum dissoluta compassenda* i kuszone obietnicjami propozycjami matrymonialnymi, zaniedbał się w dalszym samokształceniu, jednak tylko chwilowo, bo już w r. 1566 osiągnął w Akademii stopień mistrza sztuk wyzwolonych. Od tego czasu powołany do Poznania przez tamtejszych rajców, może przez protekcję Benedykta Herbesta, objął tam stanowisko kierownika szkoły parafialnej (*gymnasium parochiale*), skąd dalsza droga jego życia prowadziła do nowicjatu jezuitów w Rzymie.³⁵

Wskutek ciężkich warunków życiowych nie mógł Jan Konarski (senior) urzeczywistnić swych zamiarów naukowych, które z Pyzdr wielkopolskich sprowadziły go do Krakowa. Rodziców miał bardzo ubogich, którzy nie pomyśleli o jego należyтым wychowaniu i wykształceniu. Urodzony w r. 1545, uczył się najpierw prawdopodobnie w szkole w Pyzdrach, o której zachował jak najgorsze wspomnienia, następnie służył na różnych dworach i przy tej sposobności zdobywał wiedzę w coraz to innej szkole, aż do 18 roku życia. Ostatecznie przybył do Krakowa celem kształcenia się w Akademii, ale widocznie warunki życia zmusiły go znowu do usług w domach szlacheckich. Spowodowało to przerwanie nauki i pożegnanie z Akademią na zawsze.³⁶ Uzyskał możliwość dalszego kształcenia się dopiero po kilku latach w zakonie.

³⁵ Vocatio P. Simonis Fridellii (A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III 16—18).

³⁶ „Conarius Joannes Pysdrensis Polonus Maior ... annorum 39 ... ante ingressum studuit in variis oppidis Poloniae Grammaticae et Humanioribus usque ad 18 aetatis annum”. Catalogus primus collegii Posnaniensis S. J. 1584. (A. S. J., Pol. 6 f. 23 v.); Catalogus collegii Posnaniensis 1587 (Tamże, Pol. 6 f. 23 v.); „Nam si educationis rationem memoria repetam, non admodum

W półroczu zimowym 1559 r. wstąpił do wszechnicy krakowskiej Józef Menert, syn Jana, urodzony w r. 1540 w Bieczu.³⁷ Nauki początkowe odebrał w Bieczu, następnie po krótkim pobycie w Nysie, wstąpił do Akademii. Studiował w niej długo, najpierw humanistykę, następnie filozofię i częściowo teologię. W wyniku tych studiów uzyskał stopnie baccalariusa i mistrza sztuk wyzwolonych. Poza tym jakiś czas nauczał humaniorów w szkołach. Przyjąwszy święcenia kapłańskie, wstąpił w lutym 1577 r. do zakonu jezuitów w Braniewie. Po dwuletnim nowicjacie pracował jako nauczyciel retoryki w Pułtuskach przez rok, religii tamże 3 lata; przez 12 lat pełnił funkcje kaznodziei w Poznaniu, Pułtuskach, Kaliszu i Braniewie, prefekta szkoły w Pułtuskach, Kaliszu i Braniewie przez 8 lat, tamże był prefektem konwiktu przeszło 2 lata. Zmarł po r. 1599.³⁸

Stanisław Herbest, brat Benedykta, urodzony w Nowym Mieście koło Przemyśla w r. 1543,³⁹ wpisał się na studia na wydziale artystów w Akademii Krakowskiej w półroczu zimowym 1560 r.⁴⁰ Studiował humanistykę i filozofię do r. 1562, poczem uzyskawszy stopień baccalariusa sztuk, wyjechał z Benedyktem do Poznania na stanowisko nauczyciela w Kolegium Lubrańskiego. Do Akademii już więcej nie powrócił, później z Benedyktem wstąpił do jezuitów.

Wraz z Herbestem wstąpił na wydział artystów w półroczu zimowym 1560 r. Jan Parvus, zwany też Leopoldianus i Wąchalski.⁴¹ Urodzony we Lwowie w r. 1546, otrzymał wstępne wykształcenie w różnych szkołach Polski, następnie w Akademii studiował przedmioty humanistyczne i filozofię. W ciągu 3 lat

bona fuit, quippe qui ortus ex parentibus sortis infimae, (in quibus quod dolendum est, rarissimum divinatorum studium solet esse), nulla pietatis documenta ab eis accepit. Si vero pueritiam considerem, in ea tempora penitus incideram, quibus praeceptorum cura nulla, vel, admodum exigua, in instituenda iuventute... erat, tales praeceptores nactus eram, obsequio quorundam nobilium, (studio litterarum, cuius gratia Cracoviam me contuleram, posthabito), exegissem... Vocatio Joannis Conarii (A. S. J. Fondo Gesuitico Voc. III 138—139).

³⁷ „Josephus Joannis Biecenensis”. *Album Studiosorum* III s. 33.

³⁸ „... in Academia Cracoviensi diutissime (studuit) ... Humanioribus, item Philosophiae et nonnihil Theologiae... ubi baccalaureus et magister Philosophiae seu Artium est creatus... Docuit aliquandiu in scholis variis litteras humaniores...”. Catalogus communis I collegii Brunsbergensis S. J. 1584; Cat. I comm. collegii Calisiensis 1586; Catalogus triennalis coll. Calisiensis 1590; Cat. triennalis coll. Brunsbergensis 1599. (A. S. J. Pol. 6 f. 13 v. 37; Pol. 7-II f. 118, 149; Pol. 7-I f. 202, 290 v.)

³⁹ Catalogus informationum collegii Brunsbergensis S. J. 1571—1572; Catalogus personarum coll. Jaroslaviensis 1584, 1590 (A. S. J., Pol. 7-I f. 31 v.); Pol. 6 f. 21, 28; Pol. 7-II f. 108).

⁴⁰ „Stanislaus Stanislawi Herbest Neapolitanus”. *Album Studiosorum* III s. 38.

⁴¹ „Joannes Joannis Leopoliensis”. *Album Studiosorum* III s. 38.

studiów uzyskał stopień bakałarza sztuk.⁴² We Lwowie i Krakowie był on uczniem Benedykta Herbesta, jak wynika z jego wierszy dołączonych do publikacji Herbesta.⁴³ Później nauczał w jakiejś szkole w Wielkopolsce, może w Poznaniu i stamtąd odszedł do zakonu.⁴⁴

Z poprzednimi kolegował równocześnie jeszcze jeden późniejszy jezuita, Stanisław Rakowski, syn Pawła z Wielkopolski, diecezji plockiej. Urodzony w r. 1543 wpisał się na wydział sztuk w półroczu zimowym 1560 r.⁴⁵ i studiował do r. 1566, nie doszedł jednak do żadnego stopnia naukowego. Przyczyną tego były prawdopodobnie ciężkie warunki materialne, które zmusiły go do służby na dworach szlacheckich, na czym strawił około 20 lat.⁴⁶ Przyjąwszy święcenia kapłańskie, wstąpił w r. 1580 do zakonu. Jeszcze z nowicjatu wysłano go do Szwecji, gdzie na misji nadwornej spędził 2 lata, później po powrocie, pracował w duszpasterstwie.⁴⁷

Około r. 1570 zapisał się do Akademii na wydział artystów Jakub Potocki, prawdopodobnie syn Jędrzeja, kasztelana kamienieckiego i Zofii Piaseckiej.⁴⁸ Urodzony w r. 1559 najpierw kształcił się w Warszawie, później w Akademii ukończył swe wykształcenie humanistyczne, stopnia jednak naukowego nie osiągnął. Po wyjeździe z Krakowa gospodarował przez kilka lat w swym majątku a 30 stycznia 1587 r. wstąpił do zakonu jezuitów w Krakowie. W zakonie studiował kaznistykę i kontrowersje przez 3 lata, w r. 1592 otrzymał święcenia kapłańskie. Przeznaczony do zajęć administracyjnych, pełnił funkcje prokuratora kolegiów. W lutym 1607 r. wyjechał z domu profesów przy kościele św. Barbary w Krakowie do Loretto, gdzie aż do śmierci w listopadzie 1622 r. był penitencjarzem nacji polskiej.⁴⁹

Po r. 1560 studiował w Akademii Krakowskiej przedmioty humanistyczne Albert z Pultuska (Pultoviensis). Urodzony w r. 1549 w Pultusku, po studiach krakowskich przyjął święcenia ka-

⁴² „Annorum 38 ... studuit ante ingressum in variis civitatibus Poloniae ... humanioribus, rhetoricis ... et quaedam in philosophia Cracoviae, baccalaureus Artium factus in Academia Cracoviensi”, *Catalogus communis collegii Posnaniensis* S. J. 1584; Sat. I coll. Calisiensis 1586 (A. c. J., Pol. 6 f. 25, 36 v.).

⁴³ Estreicher, *Bibliografia*, XVIII s. 118—120.

⁴⁴ Joannis Parvi Leopolitani vocatio ad Societatem Jesu (A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III 56—60).

⁴⁵ „Stanislaus Pauli Rakowski dioec. Plocensis”, *Album studiosorum*, III s. 37.

⁴⁶ *Catalogus primus collegii Niesvisiensis* S. J. mense julio 1587 (A. S. J., Pol. 6 f. 39).

⁴⁷ *Catalogus primus collegii Niesvisiensis* 1599 (A. S. J., Pol. 7-I f. 26).

⁴⁸ K. Niesiecki, *Korona polska*, Lwów 1740 III s. 688.

⁴⁹ *Catalogus triennalis I provinciae Poloniae* 1590, 1593 (A. S. J., Pol. 7-II f. 135; 181 v.; Pol. 7-I f. 274 v.); J. Wielewicki, *Dziennik*, X s. 234).

plańskie, przez pewien czas był seniorem wikariuszów kolegiaty pultuskiej, później proboszczem, w końcu 20 października r. 1593 wstąpił do zakonu i po nowicjacie pracował w duszpasterstwie.⁵⁰

Marcin z Środy (Śrzodanus) urodzony ok. r. 1543, syn Fabiana, zapisał się na wydział artystów Akademii Krakowskiej w półroczu zimowym 1562 r.⁵¹ Dostał tamże pierwszego wawrzyńnu, tj. stopnia bakałarza sztuk, po czym nauczał 6 lat w jakiejś szkole trywialnej, może w Kaliszu. W końcu wybrał się do Rzymu, gdzie wstąpił do zakonu.⁵²

W półroczu zimowym 1563 r. imatrikułował się na wydziale artystów Akademii Albert Mroskowski, syn Michała.⁵³ Urodzony w r. 1546 w Samborze, studiował w Akademii różne przedmioty, ale chaotycznie, uzyskał też bakałareat sztuk.⁵⁴ Później uczył w szkole parafialnej w Poznaniu i kierował szkołą prymasa Uchańskiego w Kaliszu. Wśród jego uczniów było wielu późniejszych jezuitów, jak Adam Alman, Marcin Laterna, Szymon Annus i in. Gdy po śmierci Uchańskiego szkoła kaliska upadła, Mroskowski przyjął święcenia kapłańskie i wstąpił do zakonu.

Michał Brunacki (Brunatius, Brumantius) z Ciechanowa, syn Macieja⁵⁵, urodzony w r. 1545, wstępne nauki odebrał w szkole trywialnej, następnie przez 7 lat studiował na wydziale artystów Akademii Krakowskiej, począwszy od semestru letniego 1564 r. Studia humanistyczne i filozoficzne ukończył ze stopniem bakałarza sztuk, poczem 3 lata uczył w jakiejś szkole, przyjął święcenia kapłańskie i 3 lipca 1578 r. wstąpił do jezuitów w Pultusku. Po nowicjacie prywatnie kształcił się w teologii moralnej, później pełnił funkcje spowiednika, nauczyciela katechizmu i kierownika ogrodu w kolegium pultuskim, w którym stale przebywał.⁵⁶ Możliwe, że zainteresowania botaniczne wyniósł z Akademii Krakowskiej.

Równocześnie z Brunackim imatrikułował się w półroczu let-

⁵⁰ *Catalogus triennalis provinciae Poloniae* 1597, 1599 (A. S. J., Pol. 7-I f. 236 v., 284 v.).

⁵¹ „Martinus Fabiani de Sroda dioec. Posnaniensis g. I”, *Album Studiosorum*, III s. 46.

⁵² *Catalogus communis collegii Vilmensis* S. J. 1584; *Catalogus primus collegii Lublinensis* 1586, 1590 (A. S. J., Pol. 6 f. 1, 34; Pol. 7-II f. 114).

⁵³ „Albertus Michaelis a Sambor dioec. Premisliensis s. 2 gr.”, *Album Studiosorum*, III s. 51.

⁵⁴ *Catalogus primus Niesvisiensis* 1584; 1587, 1590, 1593, 1590, 1599 (A. S. J., Pol. 6 f. 42, 39; Pol. 7-II f. 121, 184; Pol. 7-I f. 295); Wielewicki, *Dziennik* s. 243).

⁵⁵ „Michael Matthiae a Dziechanow s. 1 gr.”, *Album Studiosorum*, III s. 53.

⁵⁶ *Catalogus triennalis collegii Pultoviensis* S. J. 1584, 1587, 1590, 1599 (A. S. J., Pol. 6 f. 30, 12 v.; Pol. 7-II f. 96 v.; Pol. 7-I f. 282).

nim 1564 r. Bartłomiej Wargocki, syn Marcina⁵⁷, urodzony w r. 1548 w Przemyślu. W Akademii studiował on kilka lat na wydziale artystów i osiągnął stopnie bakałarza i magistra sztuk wyzwolonych. Później został kapłanem i wstąpił do zakonu.⁵⁸

Stefan Urbanowicz wpisał się w album studentów Akademii w semestrze zimowym 1565 r.⁵⁹ Syn Piotra, ur. w r. 1551, kształcił się w Akademii od najmłodszych lat, najpierw w naukach wyzwolonych, następnie prawie 3 lata w teologii. Uzyskał stopień bakałarza sztuk, przyjął święcenia kapłańskie i około 18 lat uczył w szkołach trywialnych. W końcu 1 października 1594 r. wstąpił do nowicjatu jezuickiego w Krakowie. W zakonie oddawał się pracom duszpasterskim.⁶⁰

W tymże półroczu zimowym 1565 r. imatrykułował się na wydziale artystów Akademii Krakowskiej Szymon Wysocki, syn Franciszka.⁶¹ Urodzony we wsi Kurzany na Rusi Czerwonej w r. 1546, kształcił się najpierw we Lwowie, później w przedmiotach humanistycznych i wymowie w Akademii, nie uzyskał jednak żadnego stopnia naukowego. Po powrocie do Lwowa powierzył kierownictwo swej duszy Piotrowi Skardze i razem z nim podążył do zakonu w Rzymie.⁶²

Adam Alman, syn Macieja, urodzony w Drohobyczu w r. 1553, wpisał się do metryki Akademii Krakowskiej w semestrze zimowym 1566 r.⁶³ Kształcił się jednak w Akademii bardzo krótko i przeniósł się do Kalisza, do szkoły pozostającej pod opieką Andrzeja Bargiella, ówczesnego dziekana kaliskiego, a później proboszcza samborskiego.⁶⁴ Tam, jak sam opowiada w swej autobiografii, 4 lata *politiori litteraturae et optimarum artium studiis* oddawał się z zapałem. Po ukończeniu szkoły kaliskiej powziął zamiar powrotu do Akademii, by dotrzymać przyrzeczenia złożonego przy imatrykulacji i poświęcić się poważniejszym studiom.

⁵⁷ „*Bartholomaeus Martini Vargotius s. 2 gr. (baccalarius). Album Studiosorum, III s. 53.*

⁵⁸ *Catalogus triennalis provinciae Poloniae S. J. 1590, 1593, 1597, 1599 (A. S. J., Pol. 7-II f. 127 v.; Pol. 7-I f. 239, 274).*

⁵⁹ „*Stephanus Petri a Szezurowa dioec. Cracoviensis g. 2^a Album Studiosorum, III s. 57.*

⁶⁰ *Catalogus triennalis provinciae Poloniae S. J. 1597, 1599 (A. S. J., Pol. 7-I f. 227 v.; 263).*

⁶¹ „*Simon Francisci Wysocki Dioec. Leopollensis gr. 7^a. Album Studiosorum, III s. 57.*

⁶² *Catalogus informationum collegii Pultoviensis S. J. 1570—1571; Catalogus communis collegii Vilmensis 1584, 1587; Catalogus triennalis provinciae Poloniae 1590, 1599 (A. S. J., Pol. 7-I f. 35 v.; Pol. 6 f. 3, 17 v.; Pol. 7-II f. 114; Pol. 7-I f. 278).*

⁶³ „*Adamus Mathiae Almani de Drobnicz (!) dioec. Premisliensis gr. 4^a. Album Studiosorum, III s. 61.*

⁶⁴ Autobiografia Almana w A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III 197—198 v. Stamtąd pochodzą przytoczone w tekście szczegóły z jego życia.

Wspomnienia ze swojego poprzedniego pobytu w Krakowie miał jednak jak najgorsze, nie osłabiły ich też przychodzące stamtąd wieści. Zdrożne obyczaje wielu studentów krakowskich, ich niedbalstwo w pracy naukowej, tumulty, zniechęciły go całkowicie.⁶⁵ Postanowił wobec tego przenieść się na dalsze studia do kolegium jezuickiego w Braniewie lub Pultusku, bo innych jeszcze wówczas jezuitów w Polsce nie posiadali. Równocześnie poczęło się w nim budzić powołanie do zakonu jezuitów. Wpłynęła na to w pierwszym rzędzie działalność dziekana Bargiella. Odprawił on u jezuitów w Braniewie rekolekcje i powróciwszy z nich do Kalisza, tak w prywatnych rozmowach z uczniami, jak i w wygłaszanych do nich egzortach, opowiadał często o jezuitach; wychwalał ich życie, tryb pracy podobny apostołskiemu, o początkach i rozroście zakonu. Dawał on również uczniom wyższych klas do czytania życiorys Stanisława Kostki. Wywarło to bardzo poważny wpływ na psychikę wielu uczniów kaliskich, sam Alman czuł się porwany i zachwycony urokiem życia swego rodaka. Budzące się w Almanie powołanie wzmocnił odpis listu Piotra Skargi, którym w języku polskim żegnał się z mieszkańcami Lwowa, rozżalonymi jego wstąpieniem do zakonu, przesłany dziekanowi Bargiellowi. Na ostateczną decyzję wpłynął przykład Herbasta i innych nauczycieli Almana oraz jego rodaka i kolegi, Marcina Laterny, którzy już wstąpili do zakonu. Reakcja jego rodziców, zwłaszcza ojca była wprost okrutna, list jego wprost swym i groźbami przypomina list kasztelana zakroczymskiego do św. Stanisława Kostki, gdy ten wstąpił do nowicjatu jezuickiego. Alman nie ugiął się jednak, z końcem grudnia 1670 r. wyjechał do Braniewa i dnia 1 stycznia 1671 r. wstąpił do nowicjatu.⁶⁶ W zakonie studiował wymowę, filozofię i teologię w Wilnie, otrzymał święcenia kapłańskie, po czym uczył humaniorów i wymowy do r. 1687. Później jego nazwisko zanika w katalogach, widocznie zmarł. Wielewicki zaliczył go do wybitnych członków prowincji polskiej.⁶⁷

Przyjacielem Almana od dziecka, kolegą na studiach i towarzyszem na stacji był jego rodak Marcin Laterna, syn Jana,

⁶⁵ „*Paulatim ab eo proposito ... recedere coepi eo, quod multorum Cracoviensium studiosorum et corruptos inquinatosque mores et eorum in liberalium artium studiis languorem et ignavum otium et in pietate vitaeque integritate, quod salutis caput est, exiguum exercitationem esse, ex multorum sermonibus intellexeram idque ex tumultibus toties ab eis excitatis, ex seditionibus toties in urbe Cracoviensi commotis, non solum mihi, sed lippis etiam et tonsoribus notum atque perspicuum fuit*” Autobiografia, 197.

⁶⁶ Autobiografia Almana, 197 v. — 198 v.

⁶⁷ *Catalogus informationum collegii Brunsbergensis S. J. 1571; Catalogus inform. coll. Pultoviensis 1572; Cat. inform. coll. Vilmensis 1572; Catalogus primus coll. Vilmensis 1587 (Pol. 7-I f. 27 v. 33, 40; Pol. 6 f. 18 v.); Wielewicki, Dziennik, VII s. 253).*

urodzony w Drohobycz w 1553 r.⁶⁸ Imatrikułował się on w Akademii w półroczu letnim 1566 r.⁶⁹ i po krótkich studiach w Krakowie przeniósł się wraz z Almanem do Kalisza i tam w szkole utrzymywanej przez Bargiella kształcił się pod kierunkiem Benedykta i Stanisława Herbestów oraz Alberta Mroskowskiego. Gdy w r. 1569 Bargiell wraz z Benedyktem Herbestem wybrali się do kolegium jezuitów w Braniewie, Laterna pojechał z nimi.⁷⁰ Rekolekcji wtedy nie odprawił, ale sposób życia jezuitów takie wywarł na nim wrażenie, że postanowił wstąpić do zakonu. Wpierw jednak przedstawił swój zamiar Bargiellowi i obydwom Herbestom; ci poradzili mu w pierw odbyć rekolekcje w Pultusku i poważnie zastanowić się nad tym krokiem. O ileby trwał w swym postanowieniu, wyrazili gotowość zabrania go ze sobą do nowicjatu rzymskiego, do którego sami chcieli się wybrać. Laterna udał się więc do kolegium jezuitów w Pultusku a stamtąd po rozmowie z wiceprowincjałem jezuitów polskich, Sunyerem, wyjechał do Braniewa, gdzie w maju odprawił rekolekcje i pozostał już na zawsze. Z początkiem czerwca rozpoczął nowicjat, następnie 25 września 1571 r. wyjechał do Wilna, gdzie przez 3 lata uczył humaniorów i retoryki, odbył w Akademii trzyletnie studia filozofii i czteroletnie teologii. Teologię przerywał jednak trzykrotnie, wysyłany na kapelanię obozową podczas wojen moskiewskich, raz u boku hetmana Mieleckiego, dwa razy w świącie Stefana Batorego (1579—1581). Batoremu przypadł on do smaku, dlatego powołał go na swój dwór, gdzie do króla kazał po łacinie, do jego dworu w języku ojczystym. Później wyjechał do Rzymu.⁷¹

Z tegoż środowiska kaliskiego wywodził się i inny były akademik krakowski, późniejszy jezuita, Baltazar Gerst. Syn Piotra urodzony w r. 1547 w Koźminie, kształcił się najpierw w Poznaniu, następnie w półroczu letnim 1566 r. imatrikułował się na wydziale artystów w Akademii Krakowskiej.⁷² Studiował humanistykę i retorykę i uzyskał stopień bakałarza sztuk wyzwolonych. W r. 1569 pożegnał Kraków i powołany przez dziekana kaliskiego, Andrzeja Bargiella, objął w szkole prymasowskiej w Kaliszu stanowisko nauczyciela. W kaliskim gronie pedagogicz-

⁶⁸ „...popularis meus, (cum quo mihi et patriae coniunctio et praeceptorum usus et contubernii necessitudo, suavitas consuetudinis, studiorum similitudo caeteraque arcissimae amicitiae officia a puero intercesserant...”. Autobiografia Almána, 198.

⁶⁹ „Martinus Joannis de Drohobisz dioec. Premisliensis g. 4”. *Album Studiosorum*, III s. 60.

⁷⁰ Autobiografia Marcina Laterny (A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III 38—38 v.).

⁷¹ Autobiografia Laterny; *Catalogus triennalis* 1590, 1593 (A. S. J., Pol. 7-II f. 125, 169 v.).

⁷² „Balthasar Petri Gersigi (!) a Kosmin dioec. Posnaniensis gr. 2 (Jesuita)”. *Album Studiosorum*, III s. 61.

nym często kierowano rozmowę na temat jezuitów, wskutek czego Gerst, nie znający ich dotychczas, zapragnął bliżej ich poznać. Pragnienie to podniecały w nim coraz bardziej opowieści Benedykta i Stanisława Herbestów, z których pierwszy pojechał na rekolekcje do Braniewa, drugi do Pultuska, a niedługo po nim dawny kolega Gersta, Jan Parvus. Z końcem września 1569 r. wybrał się do Pultuska i sam Gerst i trafił właśnie na początek roku szkolnego w dzień św. Michała. Po odprawieniu tamże rekolekcji zdecydował się na połączenie się na zawsze z zakonem, czego dokonał w czerwcu 1571 r.⁷³ W zakonie studiował teologię moralną, poczem wyświęcony na kapłana uczył w różnych kolegiach humaniorów przez 15 lat, przeważnie w Jarosławiu, i języka greckiego 7 lat.⁷⁴

W półroczu letnim 1566 r. wstąpił też do Akademii Krakowskiej Marcin z Ujazdu, zwany powszechnie Ujazdowskim, późniejszy mistrz poety Szymona Szymonowicza. Studiując w okresie odżywiania w Krakowie studiów humanistycznych, osiągnął stopień bakałarza i mistrza sztuk i wcześniej rozpoczął wykłady w Akademii, w których wykazał duże zamiłowanie humanizmu. Do r. 1578 wykładał Cycerona, Demostenesa i Arystotelesa, następnie wyjechał na studia teologiczne w Rzymie i Padwie, które zakończył doktoratem. Po powrocie pracował w Akademii w latach 1581—1586, w końcu jednak zerwał swą łączność z Akademią i wstąpił do zakonu jezuitów w r. 1586.⁷⁵

Piotr Fabrycy (Kowalski) wstąpił do Akademii w półroczu zimowym 1568 r.⁷⁶ Urodzony we wsi Zadzín w pow. sieradzkim w r. 1552, kształcił się w naukach humanistycznych prawdopodobnie w Poznaniu, pod kierunkiem Jana Parvusa (Leopoltanus), następnie przeniósł się do Krakowa, gdzie w Akademii studiował filozofię do r. 1570, nie uzyskując żadnego stopnia. Spowodowało to przybycie do Krakowa podróżujących na Ruś Benedykta i Stanisława Herbestów z Janem Parvusem, zdecydowanych już na wstąpienie do jezuitów. Już poprzednio Parvus w swych listach do Fabrycego zachwalał zakon jezuitów i radził mu odprawienie rekolekcji. W Krakowie Stanisław Herbest ze swymi towarzyszami wyraźnie wpłynęli na Fabrycego, by wstąpił

⁷³ *Vocatio Balthasaris Gersici Cosminensis Poloni*, 4 iunii 1571, (A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III 61—62).

⁷⁴ *Catalogus communis collegii Paltoviensis* 1584; *Cat. coll. Jaroslaviensis* 1586, 1590, 1597, 1599 (A. S. J., Pol. 6 f. 29 v.; Pol. 7-II f. 108; Pol. 7-I f. 215 v., 267 v.).

⁷⁵ H. Barycz, *Historia Univ. Jag.*, s. 537—538, 577, 606; tenże, *Polacy na studiach w Rzymie*, s. 228.

⁷⁶ „Petrus Simonis de Zadzín dioec. Gnesnensis gr. 2”. *Album Studiosorum*, III s. 71.

do zakonu. Pośpieszył on najpierw do Pultuska, odprawił rekolekcje, a po nich podążył do Braniewa i wstąpił do jezuitów 14 maja 1570 r.⁷⁷ Po nowicjacie 2 lata studiował filozofię i 3 lata teologię w Akademii Wileńskiej, krótki czas uczył przedmiotów humanistycznych i przeznaczony do zajęć administracyjnych od r. 1583 pełnił funkcje rektora kolegiów w Pultusku, Jarosławiu, Toruniu, Kaliszu, w Krakowie u św. Szczepana i prepozyta u św. Barbary, przełożonego prowincji polskiej (1608—1613), ponownie przełożonego w Toruniu i Krakowie u św. Barbary. Zmarł we Włocławku w 4 dni po śmierci biskupa włocławskiego, Pawła Wołuckiego, którego był teologiem, 24 listopada 1622. Zasłużył się bardzo dla polskich jezuitów i cieszył się wśród nich wielką powagą.⁷⁸

⁷⁷ „Cum Benedictus Herbestus cum fratre suo Stanislao et Joanne Parvo in Russiam iret, Cracoviam, ubi tunc temporis ego literis dabam operam, veniens, me, (qui antea ipsi notus et sociorum eius discipulus fueram), ad se vocavit mecumque de exercitiis spiritualibus deque Instituto Societatis contulit. Habebam ego quidem frequentes a Ioanne Parvo literas, quibus ille Societatem et spiritualia exercitia, quae iam Pultoviae fecerat, commendabat, verum nihil literis eius commovebar nullamque apud ipsum Societatis mentionem faciebam. At vero, ubi Cracoviam illi venerant, animus meus ex eorum colloquio tam subito mutatus est, ut me quamprimum Pultoviam capiendorum exercitiorum causa profecturum pollicerer. Quod tamen non prius me facturum putabam, quam et hominem, cui tuto meam suppellectilem fratremque iuniorum, qui mecum erat, commendarem, haberem et parentes fratremque natu maiorem Cestochoviae, ubi ad locum Beatissimae Virginis dicatum conventu nos receperamus, viderem atque salutarem. Eodem die quo Cracoviam illi reliquerunt, cum ego de itinere Pultoviensi cogitarem, ecce tibi, duo sortores iuvenes, qui post horam iter Varsaviam usque, (qua Pultoviam eundem fuit), ingressuri erant, occurrunt. Magnum iam animum conceperam cum illis proficiscendi ... rebus quam citissime dispositis fratreque iuniorum sociis studiosis et praeceptoribus, (qui mihi quoque animum ad hoc iter suscipiendum addebat, cum esset meus popularis), commendato ... itineri me, pedes, cum sartoribus illis accinxit. Erat iter illud molestum nobis atque difficile, tum quod numquam pedes tot milliaribus peregrinari consueveram, tum quod ob frequentes pluvias pedes aegre admodum ex terra illa viscosa levare et extrahere potuimus ... Venimus tandem Varsaviam, ubi comites illos reliqui et ... ipse pedes iterum iter illud incognitum, ubi ter aquas traicere me oportuit, confeci. Cum venissem Pultoviam, Arnolphum Berbestum, mihi notum, qui ibi tunc temporis in scholis Societatis studebat, primo quaesivi, ut ex ipso mores consuetudinumque Societatis exactius, ne dicam curiosius, cognoscerem. Sed, cum ipsum exercitia spiritualia facere didici, in collegium statim divertii, literas ab Herbesto Benedicto protuli cuiusque rei gratia Pultoviam venerim, exposui. Vespere illo, cum quidam frater, ut mihi pedes lavaret, venisset, ego multo tempore et nullis precibus, ne id faceret, obtinere conatus sum, victus tantem caritate et precibus fratris illius, permisi. Lavit ille et me primum ad Societatem ingrediendam suo facto excitavit. In exercitiis ... in Societate vivere decrevi atque, ut admitterer rogavi. Admissus sum, mansi, atque nec amplius ad parentes relictamque suppellectilem redii”. Autobiografia Piotra Fabrycego (A. S. J., Fondo Gesuitico, III str. 188—191).

⁷⁸ K. Drzymała, *Fabrycy Piotr* (Polski Słownik Biograficzny, Kraków 1947 VI s. 342—343). Tam bibliografia, tylko w dziennej dacie śmierci drobna omyłka.

Nikowski (Kochański) Szymon, syn Mikołaja, urodził się w r. 1550 w Łobżenicy w Wielkopolsce. Średnią szkołę odbył w Poznaniu, następnie w półroczu zimowym 1568 r. wstąpił do Akademii Krakowskiej, gdzie studiował filozofię i w r. 1569 osiągnął stopień bakałarza sztuk wyzwolonych. Przez lat 7 uczył w jakichś szkołach, w końcu wyjechał do nowicjatu jezuitskiego w Rzymie.⁷⁹

W półroczu letnim 1569 r. imatrykułował się w Akademii Stanisław Aland (Alandus),⁸⁰ urodzony we Lwowie w r. 1553. Od dziecka kształcił się on w szkole lwowskiej, następnie w 16 roku życia przeniósł się do Krakowa, gdzie przez 2 lata studiował na wydziale sztuk, nie osiągając jednak żadnego stopnia.⁸¹ Przyczyną tego była epidemia, która zwłaszcza w latach 1571 i 1572 zmuszała go do przerwania nauki.⁸² W r. 1571 schronił się do rodzinnego Lwowa, ale i to miasto dosięgła klęska zarazy. Psychoza lęku przenikająca mieszkańców Lwowa, częste zgony, nawet jego przyjaciół, sprawiły, że uległ fali pobożności, która go wraz z innymi ponosiła do szczerlnie wypełnionych świątyń. Myśląc często o grożącej mu śmierci, oddał się całkowicie ćwiczeniom pobożnym i pod ich wpływem powziął postanowienie oddania się Bogu w jakimś zakonie, z dala od swych krewnych i przyjaciół. Tymczasem wrócił do Lwowa jego wuj, który właśnie umieścił swego syna w kolegium jezuitskim w Pultusku, gdzie rektorem był dawny akademik krakowski, też Lwowianin, Jerzy Frycz. Superlatywy, jakimi wuj zachwalał jezuitów, udzieliły się Alandowi, ale uważając się za zbyt słabo wykształconego, odrzucił od siebie pociąg do tego zakonu i postanowił wstąpić do kartuzów. Gdy brat Jerzego Frycza unosił się również przed Alandem nad zakonem jezuitów, popadł on w rozterkę, w której napisał pod przybranym nazwiskiem list do rektora pultuskiego, prosząc o wskazówki. Zaraz po tym wyjechał do Krakowa, by wznowić przerwane studia. Tutaj myśl o jezuitach nie dawała mu spokoju, poszukiwał ludzi, którzy by mogli mu coś więcej o nich powiedzieć. W tym czasie pojawiło się w Krakowie wielu dotychczasowych studentów kolegiów jezuitskich i rozpoczęło studia w Akademii. Ci zachwalali Alandowi sumiennosc nauczycieli je-

⁷⁹ „Simon Cochański Nicolai de Lobzenica dioec. Gnesnensis (Baccalaureus Artium, postea Jesuita)”. *Album Studiosorum* III s. 71; *Catalogus I provinciae Poloniae* 1584, 1590. (A. S. J., Pol. 6 f. 49; Pol. 7-II f. 99 v.); Wielowiecki, *Dziennik*, XVII s. 194).

⁸⁰ „Stanislaus Stanislai Leopoliensis gr. 3”. *Album Studiosorum*, III s. 72.

⁸¹ „Studuit ethymologiae Leopoli continue ad annum aetatis 16, postea studuit Cracoviae 4 annis mixtim fere omni facultati artium”. (*Catalogus I collegii Polocensis* A. S. J., 1584, 1586; 1590; A. S. J., Pol. 6 f. 46, 32; Pol. 7-II f. 112 v.).

⁸² *Album Studiosorum*, III s. 81—82.

zuickich i metodę ich nauczania, ale mieli im za złe zbytnią surowość w wymaganiu zachowania swych przepisów szkolnych. I że, co wydawało się im jeszcze bardziej nieznośne, przyjmują do swych szkół wszelkich uczniów, tak zdolnych jak i niepojętych. Mistrzowie krakowscy wyrzucali znowu przybyszom z Pultuska krzywoprzysięstwo, że zobowiązawszy się przysięgą do popierania uniwersytetu krakowskiego, gdzie indziej szukali nauki. Wśród nich znalazł się, późniejszy jezuita, Albert Modrzewski, który opowiadał Alandowi same rzeczy dodatnie o zakonie jezuitów i wyjawiał mu, że sam nosi się z zamiarem wstąpienia do nich. Wnet przyłączył się do nich trzeci towarzysz, pokrewny im duchem, Wawrzyniec Radziński. Nadeszła wreszcie odpowiedź od Frycza z Pultuska, w której tenże odradzał Alandowi wstąpienia do zakonu. Wywołało to wręcz odwrotny skutek, Aland postanowił zostać jezuitą i prosił przejeżdżającego na Ruś Szymona Frideliusza z Nowego Miasta, już jezuitę, o poparcie jego prośby o przyjęcie. Z matką pożegnał się listownie i najpierw statkiem, później końmi, przez Warszawę dotarł do Pultuska na święta Wielkanocne r. 1573. Przyjęty do zakonu⁸³, odbył nowicjat w Bra-

⁸³ „Cum feliciter satis Cracoviae aliquamdiu in studio literarum versatus essem et locum saepius mutare, ob saevitiam pestis ... cogere, tandem ... Leopoldum versus iter sum ingressus ... Cum videbam quotidie ... amicorum funera efferi, quapropter mihi etiam propter imminens periculum timebam ... non parvus mihi stimulus additus fuit ad servitium Dei ardentiori studio amplectendum ... me totum Deo O. M. in servitium perpetuum offerre propono. Hic forte in avum incido, qui nuper Pultovia reversus aiebat se ibi filium studiorum gratia relictum P-ri Georgio Fricio, rectori collegii, a quo etiam sibi praeclara benevolentiae et amoris signa ostensa commemorabat coram commendasse. His addebat: Omnia a Societate fieri non alicuius lucri aut favoris hominum gratia, sed puro Dei amore et fructu animorum. Haec ego audiens animo gestiebam prae laetitia, quod iam pridem aliquid simile audire cupiebam ... Interea dum occasionem quaero certius aliquid de Societatis instituto cognoscendi, frater germanus P-ri Georgii (Frycz) haec de instituto Societatis addidit: Homines illi ut doctissimi, ubicumque sunt, habentur, ut variarum linguarum periti, non quidem mendicant, sed certis ac medicis censibus contenti egregie tam in instituenda iuventute, quam populo concioni- bus informando suo munere satisfaciunt. His ego paululum consternatus, quod et rudis essem. Eodem fere tempore accepi ab aliis de Carthusianis ... et quamvis remotissimi esse dicerentur ... tamen eosque intendere ... decreveram ... Litteras dedi ad P-trem Georgium ... ut quanto amore in Deum esset ex litteris ipsius inteligerem ... expresseram in litteris me brevi Cracoviam ad neglecta studia repetenda reversurum ... Cracoviae ... saepius socium aliquem mihi dari optavi, a quo plenius de Societatis instituto, de quo complures pessime sentire videbam, aliquid discere possem. Plurimi relictis Societatis scholis Cracoviam profugerant, qui quamvis in praeceptoribus nostris (i. e. Societatis) diligentiam et media in tradendis disciplinis commendarent, tamen quia leges suas scrupulosius ab omnibus observari vellent, et quod intolerabilius foret, cum pueris collocarent ineptos et intolebariles videri aiebant. Magistri etiam nonnulli periculosos illos vocabant, qui quod iureiurando se ad bonum Universitatis promovendum obstrinxissent, alibi quam Cracoviae bonis litteris operam navarent. Hoc mihi autem percommode accidit, quod

niewie, studiował humaniora i retorykę 3 lata, tyleż filozofię w Akademii Wileńskiej. Kilka lat uczył w szkołach średnich, w końcu zajęty był pracą duszpasterską w Płocku i Jarosławiu.⁸⁴

Równocześnie z Alandem rozpoczął w półroczu letnim 1569 r. studia w Akademii Stanisław Łęczyskiej. Urodzony w roku 1555, od małego dziecka czuł pociąg do życia w zakonie Dominikanów; imponowały mu urządzane przez nich nabożeństwa, stosowana u nich praktyka wysyłania kleryków na studia do Rzymu, podobały mu się też kwesty urządzane przez nich. W 15 r. życia wysłali go rodzice na studia do Akademii. W Krakowie jego przywiązanie do Dominikanów wzrosło, gdy uderzył go wzorowy porządek w ich kościele i świetne występy kaznodziejów. Mimo wszystko nie powziął żadnego postanowienia i po ukończeniu studiów akademickich został kierownikiem szkoły w Gąbinie. Na tym stanowisku spędził 3 lata i tam zetknął się z jezuitami. Najpierw rodzice zabrali z jego szkoły 2 uczniów i przenieśli ich do jezuitów w Pultusku. Fakt ten obudził w Łęczyskim zainteresowanie zakonem i, jak sam wyznaje, nie przepuścił odtąd żadnej sposobności, by o nich czegoś nowego się dowiedzieć. O wstąpieniu do Dominikanów przestał myśleć, gdy zauważył, że w innych ich kościołach i klasztorach brak tej doskonałości, jaką stwierdził w Krakowie; do jezuitów nie miał odwasgi się zgłosić, bo uważał, że zbyt małe ma wykształcenie i wyrobienie duchowe. Z tej rozterki wybrał go jakiś bliski przyjaciel, pod którego wpływem postanowił udać się do nowicjatu jezuickiego w Rzymie. Zrezygnował więc z kierownictwa szkoły i przyjął na siebie obowiązki pedagoga w jakimś dworze szlacheckim, bo obiecano mu, że w niedługim czasie będzie mógł wyjechać do Rzymu wraz ze swym pupilem. Gdy tak odwłókl wypełnienie swego postanowienia, zachorował obłożnie. Wyzdrowiawszy udał się do Pultuska i zgłosił się do zakonu. Ze względu na słabe zdrowie, przyjęto

tandem ad Albertum Modrzewski delatus fueram, qui ... familiaris me uti coepit et quae de Societate scire tanto tempore desideraveram, edocuit. Adiunxerat se nobis eiusdem animi Laurentius Radziński ... Interea adseruntur mihi a P-re Georgio litterae, quae me in Domino mirifico recrearunt, quamvis in eis durius quoddam inesse videbatur, quod non probare videretur illud, quod certam mihi religionem deligerem, sed satis esse ipse putaret, si bene viverem... Venerat autem tunc Cracoviam P. Simon Fridelius in Russiam profecturus, cui ego et propositum meum aperui et eum, me ut apud superiores iuaret, sum obtestatus ... Cracovia omnibus incisi discessi ... navem conscendi et aliquot miliaribus proventus ... iter reliquum cum quibusdam nobilibus prospere Varsoviam usque confeci ... Inde vectore conducto Pultoviam bidui spatium perveni... Vocatio Stanisłai Alandi (A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III str. 162—164).

⁸⁴ Catalogus I collegii Jaroslaviensis 1599 (A. S. J., Pol. 7-I s. 267).

⁸⁵ „Stanislaus Joannis de Lancicia dioec. Cracoviensis”, *Album Studiorum*, III s. 73.

go warunkowo w r. 1577. Żył jednak niedługo, zmarł przed rokiem 1584.⁸⁸

Walenty Maciejowicz (Matthiae) urodzony w r. 1550 w Końskowoli, studiował w Akademii od semestru letniego 1569 r.⁸⁷ na wydziale sztuk humaniora. Nie uzyskał żadnego stopnia naukowego i przeniósł się do Akademii Wileńskiej, gdzie przez 2 lata słuchał kazuistyki i kontrowersy, oraz przyjął święcenia kapłańskie. Pracował jako proboszcz w Nieświeżu dłuższy czas, potem zrezygnował z beneficjum i 26 lipca 1588 r. wstąpił do zakonu w Krakowie. Po nowicjacie oddawał się z dużym pożytkiem pracy kapłańskiej w kościele św. Barbary w Krakowie, gdzie też zmarł 27 listopada roku 1620.⁸⁸

Adrian Junga (Georgii) syn Jerzego, urodził się w Płońsku na Mazowszu w r. 1551. Elementarne wykształcenie odebrał w Płońsku, w klasie gramatyki uczył się w Pultusku, poetyki w Gdańsku, humaniorów znowu w Pultusku, retoryki 2 lata w Wiedniu, w końcu w półroczu zimowym 1569 r. imatrikułował się w Akademii Krakowskiej,⁸⁹ gdzie przez rok studiował filozofię. Miał zamiar ubiegać się o tytuł magistra, ale jakieś sprawy spowodowały jego wyjazd do Płońska. Po drodze wstąpił do Pultuska do swego brata i równocześnie odwiedził jezuitów pultuskich, których był przedtem uczniem. Nauczyciel jego Albert Teoboltius T. J. zachęcił go do odprawienia rekolekcji. W ich następstwie Junga zdecydował się przerwać studia w Akademii i wstąpić do jezuitów. W czasie przygotowań do wyjazdu do Braniewa otrzymał list od biskupa wówczas plockiego, Piotra Myszkowskiego, bawiącego na sejmie w Warszawie. Biskup prosił go, by zaopiekował się jako korepetytor pupilami biskupa kształcącymi się w kolegium pultuskim. Nie było to Jundze na rękę, ale pod wpływem jezuitów odłożył swój wyjazd do nowicjatu i zastosował się do woli biskupa. Dopiero po 3 latach zwolniony przez Myszkowskiego mógł wyjechać do Wilna i tam rozpocząć nowicjat w marcu 1573 r.⁹⁰ W zakonie studiował w Akademii Wileńskiej filozofię i teologię oraz specjalizował się w języku hebrajskim przez przeszło 3 lata. Tamże zdobył stopień magistra sztuk i filozofii w r. 1585. Uczył retoryki w Akademii Wileńskiej 3 lata

⁸⁸ Vocatio Stanislai Lancieniensis (A. S. J. Fondo Gesuitico, Voc. III s. 158—161).

⁸⁷ „Valentinus Matthiae de Końska Wola dioec. Cracoviensis gr. 4”. *Album Studiosorum*, III s. 74.

⁸⁸ Catalogus I domus professorum Cracoviensis 1593, 1597 (A. S. J., Pol. 7-II f. 193; Pol. 7-I f. 239); Wielewicki, *Dziennik XVII* s. 35—36.

⁸⁹ „Adrianus Georgii de Plońsk dioec. Plocensis gr. 3”. *Album Studiosorum*, III s. 75.

⁹⁰ Autobiografia Junga (Adrianus Georgii, A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III s. 82—82 v.).

i tyleż w Poznaniu, po czym powierzono mu pracę kaznodziejską.⁹¹

Kolegował z Jungą Jan Poniccki urodzony w Pońcu w r. 1552. Początkowo uczył się w Pońcu i Krobii (ziemia wschowska), następnie studiował humaniora w kolegium Lubrańskiego w Poznaniu 5 lat. W półroczu zimowym 1569 r. zapisał się do Akademii Krakowskiej, gdzie prawie 2 lata studiował filozofię i ukończył ją ze stopniem bakalarza sztuk.⁹² Potem powrócił do Poznania, gdzie objął obowiązki nauczyciela w szkole katedralnej, bo Kolegium Lubrańskiego w tym czasie było nieczynne. Po 5 latach zrezygnował ze swego stanowiska i 18 sierpnia 1577 r. wstąpił do zakonu jezuitów. Sześcioletni kurs filozofii i teologii odbył w Akademii Wileńskiej. Uczył krótko w Pultusku, więcej czasu poświęcił pracy duszpasterskiej w Kaliszu, Jarosławiu, Sandomierzu, Kamieńcu i Przemyślu, łącznie 20 lat. Był też rektorem kolegiów w Jarosławiu, Lwowie, Kamieńcu i Przemyślu przez 12 lat. Zmarł w domu profesów w Krakowie 6 lutego 1624 r.⁹³

Jan Pusz urodzony w Krakowie w r. 1555 imatrikułował się w semestrze zimowym 1570 r. w Akademii Krakowskiej⁹⁴ na wydziale sztuk i studiował przedmioty humanistyczne, dialektykę i retorykę. Nie osiągnąwszy żadnego stopnia naukowego, wstąpił do zakonu jezuitów w r. 1573. W zakonie krótko kształcił się w retoryce, następnie 3 lata studiował filozofię i półtora roku teologię. Znal dobrze język niemiecki i pracował głównie w duszpasterstwie, między innymi i w Siedmiogrodzie przez rok. Zmarł w krakowskim domu profesów 16 września 1590 r.⁹⁵

Gościem egzotycznym Akademii był imatrikułowany w półroczu letnim 1571 r. Kasper Nagaj,⁹⁶ Tatar nogajski, urodzony ok. r. 1550, jako młody chłopiec wzięty do niewoli przez żołnierzy polskich. Usługując na dworach nauczył się doskonale języka polskiego, następnie w Przeworsku kształcił się przez

⁹¹ Catalogus communis Vilmensis 1584, Cat. I collegii Posnaniensis 1590; cat. I domus professorum Cracoviensis 1599 (A. S. J., Pol. 6 f. 3; Pol. 7-II f. 104 v.; Pol. 7-I f. 258 v.); Wielewicki, *Dziennik X passim*).

⁹² „Joannes Andreae de Ponyecz dioec. Posnaniensis gr. 4”. *Album Studiosorum*, III s. 75.

⁹³ Catalogus communis collegii Vilmensis 1584; Cat. I collegii Pultoviensis 1587; Cat. I collegii Calissiensis 1590; Cat. I collegii Jaroslaviensis 1599, czasem występuje tu pod nazwiskiem Joannes Andreae (A. S. J., Pol. 6 f. 5, 11 v.; Pol. 7-II f. 118 v.; Pol. 7-I f. 267); Wielewicki, *Dziennik XVII* s. 154).

⁹⁴ „Joannes Valentini de Cracovia dioec. Cracoviensis gr. 4”. *Album Studiosorum*, III s. 77.

⁹⁵ Catalogus communis collegii Vilmensis 1587; Cat. Domus professorum Cracoviensis 1590 (A. S. J., Pol. 6 f. 40; Pol. 7-II f. 125 v.); Wielewicki, *Dziennik VII* s. 136.

⁹⁶ „Caspar Neophytus Scyta”, *Album Studiosorum*, III s. 79.

7 lat w humaniorach, na wydziale sztuk w Akademii Krakowskiej spędził dalsze lat 7 i doszedł do stopnia bakalarza sztuk. Na dalsze studia wyjechał do Rzymu.⁹⁷

Przed r. 1572 studiował krótki czas w Akademii Mikołaj Grzebieniewski, urodzony na Litwie w r. 1551. O jego studiach wiemy tylko tyle, że nie osiągnął w nich poważniejszych rezultatów.⁹⁸ Od małego dziecka czuł pociąg do głębszego życia religijnego i nie utracił go nawet podczas życia na dworach, gdyż obyczaje dworskie budziły w nim formalny wstręt. Będąc raz na zamku królewskim w Wilnie, słyszał jak senatorowie rozmawiali między sobą o nadzwyczajnych wynikach, jakie jezuita osiągnęli na misjach w Indiach i Japonii. Obudziło to w nim pragnienie poznania jezuitów, tym bardziej, że przypadkiem wpadł w jego ręce polski przekład *Litterae Indicae*, dokonany przez Jana Herbesta. Pierwsi jezuita, którzy przybyli do Wilna dla zorganizowania kolegium akademickiego, prowincjał Maggio, Baltazar Hostowski zrobili na Grzebieniewskim bardzo dodatnie wrażenie, co spowodowało decyzję wstąpienia do jezuitów. Przedstawił tę sprawę rektorowi wileńskiemu, Stanisławowi Warszawickiemu, ale ten polecił sprawę gruntownie rozważyć. Tymczasem Grzebieniewski musiał wyjechać do Warszawy, gdzie przebywał przeszło rok. Do zakonu wstąpił w Braniewie 29 marca 1572 r. W zakonie studiował humaniora, filozofię i teologię. Zmarł po r. 1590.⁹⁹

⁹⁷ *Catalogus I collegii Jaroslaviensis 1587, 1590; Cat. I Resid. Leopoliensis 1593, 1597 (A. S. J., Pol. 6 f. 30; Pol. 7-II f. 108 v.; 169 v.; Pol. 7-I f. 246); Barycz, Polacy na studiach w Rzymie, s. 228, 230.*

⁹⁸ „*Studuit ante ingressum in patria et Cracoviae non magno fructu*”, *Catalogus I collegii Vilmensis 1587, 1590 (A. S. J., Pol. 6 f. 17 v.; Pol. 7-II f. 99).*

⁹⁹ „*Versabar in aulis, etsi vita aulicorum vehementer displiceret ... Quodam tempore Vilnae in palatio regio audivi viros nobiles ex ordine senatorio colloquentes et inter ea dicentes, quod ex Concilio Tridentino in Prussiam venissent Jesuitae, qui brevi spatio temporis ad fidem catholicam in India et Japonia plurimas gentes convertissent ... Quam ob causam ex illa hora illos videre et audire vehementer cupiebam, postea vero, nescio, quo casu, in manus meas venit libellus polonice conscriptus a Joanne Herbesto de rebus a patribus Societatis Jesu in India et Japonia gestis, quem ego, dum lego, delector et cogito: O utinam cum istis SS viris essem, quam libenter sequerer illos ... Et quia R-mus Vilmensis cupiebat erigere Vilnae Societati collegium, misit ad Ill-mum cardinalem Hosium in Prussiam, ut negotium hoc, quantum possit, apud patres Societatis promoveret ... Visis itaque patribus Societatis, praesertim P-re Provinciali, P-re Balthasaro et aliis, non parum sum consolatus ... rursus redeunt instinctus quidam Divini, nec ante ex animo delentur, quam ad collegium Societatis accederem et cum P-re Warsawitio agerem de hoc desiderio meo ... Qui respondet rem magnam esse ac propterea Deo studiosius commendandam esse ... Ego Vilna Warsawiam sum profectus, ubi unum annum et aliquot menses dum haerco ... grassante jam peste redeo Vilnam, ubi mansi toto illo tempore et iam fuisse ingressus in Societatem, nisi mundus magna mihi nunc polliceri visus esset...*” *Vocatio Nicolai Grebieniewii, (A. S. J., Fondo Gesuitico, Voc. III 171—172).*

Wacław Szamotołski, syn Jana, urodzony w Szamotołach w Wielkopolsce w r. 1550, pierwsze początki nauki odebrał prawdopodobnie w rodzinnym mieście. Do Akademii Krakowskiej wstąpił w semestrze letnim 1572 r.¹⁰⁰ Wychowanie jego w naukach humanistycznych było jednak bardzo słabe.¹⁰¹ Przez rok pełnił obowiązki pedagoga w jakimś dworze szlacheckim, później przyjął święcenia kapłańskie i prawie 5 lat był prepozytem i kaznodzieją w kościele św. Ducha w Kościanie w Wielkopolsce. W początkach maja 1582 r. zgłosił się do zakonu w Poznaniu. Po nowicjacie kształcił się jeszcze jakiś czas w kazuistyce. Pracował głównie w zakresie administracji. Zmarł w krakowskim domu profesorów przy kościele św. Barbary 8 grudnia 1600 r., jako ofiara zarazy; był przełożonym tych księży i braci, którzy na czas epidemii pozostali w Krakowie dla niesienia pomocy zarażonym.¹⁰²

Wawrzyniec Radziński,¹⁰³ syn bogatego kupca ze Strykowa w Wielkopolsce, urodzony w r. 1554, kształcił się w Akademii Krakowskiej od półroczia zimowego 1573 r. W tym czasie zaprzyjaźnił się z Adrianem Jungą, a gdy ten wstąpił do jezuitów, wyjechał do Ołomuńca na dalsze studia, by później pójść w ślady swego kolegi.¹⁰⁴

Stanisław Krzywokolski, syn Stanisława, urodzony w Krakowie w 1562 r., imatrykułował się w Akademii w półroczu letnim 1574 r. Studiował na wydziale artystów, na którym w r. 1579 osiągnął stopień bakalarza sztuk, a w r. 1581 magistra filozofii. Później powołany do Kolegium Mniejszego, wykładał do r. 1587 retorykę, matematykę i filozofię. W r. 1586 został wyswięcony na kapłana. Utrzymywał bliskie stosunki z jezuitami krakowskimi, najpierw ze Stanisławem Grodzickim, a po jego wyjeździe obral sobie za kierownika duszy Piotra Skargę. Z początkiem grudnia 1587 r. zerwał swą łączność z Akademią i wstąpił do jezuitów w Krakowie. Po nowicjacie studiował w Akademii Wileńskiej teologię przez 4 lata. Później uczył w Pultusku retoryki i był rektorem seminarium diecezjalnego, następnie mistrzem nowicjatu najpierw w Rydze, następnie w Krakowie do r. 1602. Później oddawał się głównie pracom kapłańskim, między innymi był prepozytem domu profesorów w Krakowie (1611—1613).

¹⁰⁰ „*Venceslaus Joannis de Shamotuli 1 gr.*”, *Album Studiosorum, III s. 82*

¹⁰¹ „*Studuit ante ingressum ... a puero, sed interpolatis vicibus ac jertantum grammaticae*”, *Catalogus I collegii Pultoviensis 1587, 1590 (A. S. J., Pol. 6 f. 11; Pol. 7-II f. 96).*

¹⁰² Wielewicki, *Dziennik X s. 11.*

¹⁰³ „*Laurentius Alberti mercatoris de Strikow dioec. Gnesnensis gr. 4.*”, *Album Studiosorum, III s. 89.*

¹⁰⁴ *Catalogus communis collegii Vilmensis 1584 (A. S. J., Pol. 6 f. 6).*

Zmarł tamże 6 grudnia 1633 r. Dziennik życia pisany przez niego istniał jeszcze w XVII w., później zaginął.¹⁰⁵

Przed r. 1577 studiował w Akademii Krakowskiej Jakub Mostowski, urodzony w Mostowie na Mazowszu w r. 1560. Po ukończeniu nauki gramatyki, przeniósł się do kolegium jezuitów w Braniewie, gdzie uczył się humaniorów. Już w r. 1579 wstąpił do zakonu i po nowicjacie, ukończywszy klasy od syntaksy do retoryki włącznie, został przeniesiony do Koloszwaru w Siedmiogrodzie, gdzie uczył dialektyki i języka greckiego. Filozofię i teologię ukończył w Wilnie. W zakonie oddawał się głównie pracom administracyjnym i duszpasterskim.¹⁰⁶

Stanisław Matuszowicz, syn Stanisława, urodzony w Strzyżowie ok. 1554 r., po studiach w Strzyżowie, Wiedniu i Rzymie, imatrikułował się w Akademii Krakowskiej w semestrze zimowym 1577 r. Słuchał wykładów filozofii przez rok i osiągnął stopień bakalarza sztuk. Do zakonu wstąpił 6 czerwca 1583 r. Po nowicjacie uczył w Poznaniu przedmiotów humanistycznych. Po r. 1587 nazwisko jego zanika w katalogach jezuickich.¹⁰⁷

W półroczu letnim 1577 r. wpisał się w album Akademii Wojciech Rościszewski, urodzony w r. 1560 w Borkowie, syn Jana.¹⁰⁸ Wstępne klasy ukończył w Poznaniu, później w Akademii studiował na wydziale artystów 2 lata. Nie uzyskawszy żadnego stopnia naukowego, przeniósł się do Akademii Wileńskiej, gdzie ukończył cały kurs filozofii. Kilka lat przebywał na dworach, aż w r. 1586 wstąpił do zakonu w Wilnie. Dwa lata spędził w nowicjacie, 4 lata uczył w Poznaniu w klasach od syntaksy do gramatyki, 4 lata studiował w Wilnie teologię. Jako kapłan wykładał filozofię w Kaliszu do 1599 r., później przez wiele lat teologię w Poznaniu. W końcu przeznaczony do prac kapłańskich, był kaznodzieją głównie w Lublinie i kościele N. Maryi Panny w Krakowie. Wydał cały szereg rozpraw przeciw ówczesnym heretykom, u których cieszył się szacunkiem, między innymi u luteranki, siostry Zygmunta III, Anny, która przysłała Rościszewskiemu swych

¹⁰⁵ Wielewicki J., *Diarium historicum domus professa Cracoviensis ad S. Barbaram* (część nie ogłoszona drukiem pod dniem 6. XII 1633, w zbiorach P.A.U. w Krakowie).

¹⁰⁶ *Catalogus I collegii Claudiopolitani 1587; Cat. I collegii Calissiensis 1590; Cat. I collegii Vilmensis 1593; Cat. I residentiae Leopoliensis 1599* (A. S. J., Pol. 6 f. 31; Pol. 7-II f. 119 v.; 160 v.; Pol. 7-I f. 269 v.); Wielewicki, *Dziennik XIV passim*.

¹⁰⁷ „*Stanislaus Stanisłai Mathussowicz Strzeżowiensis dioec. Cracoviensis*”. *Album Studiosorum*, III s. 108; *Catalogus Communis I collegii Brunsbergensis 1584, 1586; Cat. I collegii Posnaniensis 1587* (A. S. J., Pol. 6 f. 17, 26).

¹⁰⁸ „*Albertus Joannis Roszcziszewski de Borkowo dioec. Plocensis gr. 4^a. Album Studiosorum*, III s. 106.

medyków, gdy w wypadku złamał rękę. Imponowała im głównie głęboka nauka. Zmarł w Sandomierzu 7 czerwca 1619 r.¹⁰⁹

Jan Aland, syn Stanisława, prawdopodobnie brat wymienionego wyżej Stanisława, urodził się we Lwowie w r. 1560. Uczył się najpierw w szkole lwowskiej, następnie imatrikułował się w Akademii Krakowskiej w półroczu zimowym 1578 r.¹¹⁰ Studia krakowskie Alanda trwały dość długo, obracały się one około wszystkich nauk humanistycznych, a głównie koło Arystotelesa i Cycerona.¹¹¹ Akademię opuścił ze stopniem magistra i około r. 1586 objął kierownictwo szkoły katedralnej w Gnieźnie. Tu przyjął święcenia kapłańskie, zrezygnował ze stanowiska i wstąpił do zakonu jezuitów 8 kwietnia 1590 r. W zakonie studiował przez 2 lata teologię, następnie 4 lata uczył w Jarosławiu retoryki, w końcu w Rydze syntaksy i poetyki przez rok i był pomocnikiem mistrza nowicjatu.

Fabian ze Żnina Znenensis, syn Wojciecha, urodził się w r. 1558. Do klasy syntaksy włącznie uczył się w kolegium jezuickim w Poznaniu, po czym w semestrze letnim 1579 r. imatrikułował się w Akademii Krakowskiej, gdzie studiował na wydziale artystów aż do stopnia bakalarza. Przez jakiś czas był kierownikiem szkoły trywialnej. Dalsze studia humanistyczne odbył w kolegium jezuickim w Pultusku i przez kilka miesięcy studiował kazuistykę w kolegium w Lublinie. Wyświęcony na kapłana, pełnił funkcje wikariusza na różnych parafiach, aż 12 kwietnia 1593 r. wstąpił do zakonu. Po nowicjacie przez 2 lata uzupełniał swe wykształcenie teologiczne i przeszedł do pracy duszpasterskiej.¹¹²

Samuel Porębski (Porębny), syn Jana, urodził się w Sandomierzu w r. 1563. Pierwsze nauki pobierał w kolegium jezuitów w Jarosławiu. W Akademii Krakowskiej imatrikułował się w semestrze letnim 1580 r. Studia krakowskie zakończył stopniem ba-

¹⁰⁹ *Catalogus I collegii Posnaniensis 1590; Cat. I. Collegii Vilmensis 1593; Cat. I collegii Posnaniensis 1597; Cat. I collegii Calissiensis 1599* (A. S. J., Pol. 7-II f. 105 v., 160; Pol. 7-I f. 212, 263). Wielewicki, *Dziennik XIV* s. 294.

¹¹⁰ „*Joannes Stanisłai Alandi (nexus in facie sinistra) gr. 4^a. Album Studiosorum*, III s. 112.

¹¹¹ „*Studuit extra Societatem partim in patria, partim in Cracovia, ubi operam dedit Aristoteli, Ciceroni et aliis etiam humanioribus literis. Est ad gradum magisterii promotus Cracoviae et immediate fere ante ingressum ad sacerdotium*”. *Catalogus I domus probationis Cracoviensis 1590; Cat. I collegii Vilmensis 1597; Cat. I collegii Rigensis 1599* (A. S. J., Pol. 7-II f. 129 v.; 167; Pol. 7-I f. 208 v., 291).

¹¹² „*Fabianus Alberti Znenensis dioec. Gnesnensis gr. 3^a. Album studiosorum*, III s. 113; *Catalogus I provinciae Poloniae 1593, 1597, 1599* (A. S. J., Pol. 7-II f. 195; Pol. 7-I 227 v., 263 v.).

kałarza sztuk i wyjechał do Rzymu, gdzie wstąpił do jezuitów w r. 1585.¹¹³

Aleksy Karwiński, urodzony w r. 1558 w Przemyślu, imatrykułował się w Akademii Krakowskiej w semestrze letnim w 1581 r. Bliższych danych o jego studiach krakowskich brak. W listopadzie 1587 r. wstąpił do zakonu w Rzymie.¹¹⁴

Zachariasz Roth (Rothus, Rubeus, Cracoviensis), syn Melchiora, urodził się w Krakowie w r. 1565. Imatrykułował się w Akademii w półroczu zimowym 1584 r. i studiował dialektykę łącznie z retoryką. Do zakonu wstąpił 16 września 1585 r. Po dwuletnim nowicjacie studiował humaniora, oraz filozofię i teologię po 3 lata w Akademii Wileńskiej. W przerwie między filozofią a teologią uczył przez 5 lat w szkołach średnich.¹¹⁵

Albert Bieniecki, syn Sebastiana, urodził się w r. 1567 w Wieluniu. Wstępne wykształcenie odebrał w Wieluniu, następnie przez 3 lata studiował w Akademii Krakowskiej przedmioty humanistyczne i filozofię. Imatrykułował się w półroczu zimowym 1585 r. na rekomendację mgr Krumelskiego. Do zakonu wstąpił w początkach sierpnia 1587 r. w Krakowie. Po nowicjacie studiował humaniora i retorykę 15 miesięcy, następnie uczył gramatyki w Poznaniu 2 lata, syntaksy w Kaliszu rok, w Poznaniu pół roku i w Kaliszu przeszło rok. Filozofię i teologię studiował w Poznaniu.¹¹⁶

Jan Turowski, syn Stanisława, urodzony w Krakowie w r. 1566, wstąpił do Akademii w semestrze letnim 1586 r. i studia swe humanistyki i filozofii uwieńczył stopniem bakałarza. Do jezuitów wstąpił w Krakowie w lipcu, czy marcu 1596 r. Po normalnych studiach w zakonie wyświęcony na kapłana pracował jako kapelan obozowy i w październiku 1620 r. dostał się do niewoli tatarskiej, w której umarł.¹¹⁷

¹¹³ „Samuel Joannis Porebni de Sandomiria dioec. Cracoviensis gr. 2^a. Album Studiosorum, III s. 117; Catalogus I collegii Lublinensis 1590 (A. S. J., Pol. 7-II f. 115).

¹¹⁴ „Alexius Thomae Karwiński Premisliensis gr. 7^a. Album Studiosorum, III s. 123; Catalogus I provinciae Poloniae 1590 (A. S. J., Pol. 7-II f. 135 v.).

¹¹⁵ „Zacharias Melchioris Rubei de Cracovia”. Album Studiosorum, III s. 138; Catalogus communis collegii Vilmensis 1587, 1590; Catalogus I collegii Brunsbergensis 1593; cat. I collegii Vilmensis 1597, 1599 (A. S. J., Pol. 6 f. 20 v.; Pol. 7-II f. 100 v., 150., Pol. 7-I f. 209, 279).

¹¹⁶ „Albertus Sebastianii Bienieckiego Wielunensis dioec. Gnesnensis gr. 2^a. Album Studiosorum, III s. 145; Catalogus I collegii Calissiensis 1590; cat. I collegii Posnaniensis 1593, 1597, 1599 (A. S. J., Pol. 7-II f. 119 v., 164 v.; Pol. 7-I f. 212 v., 262).

¹¹⁷ „Joannes Stanisłai Thurovski dioec. Cracoviensis gr. 3^a. Album Studiosorum, III s. 148; Catalogus I provinciae Poloniae 1597, 1599 (A. S. J., Pol. 7-I f. 241 v., 262); Wielewicki, Dziennik, XVIII s. 31.

Ambroży Śliczny, (Candidus, Grodeczki) syn Aleksiego, urodził się w Plocku w r. 1568. Trzy lata uczył się gramatyki w Poznaniu, następnie w semestrze zimowym 1587 r. zapisał się do Albumu Akademii Krakowskiej, w której przez półtora roku uczył się retoryki. Dnia 14 marca 1590 r. wstąpił do zakonu w Krakowie. Po dwuletnim nowicjacie półtora roku dokształcał się w retoryce, później 5 lat uczył się w klasie gramatyki w Nieświeżu. Cierpiał na bóle głowy.¹¹⁸

Baltazar Porębski, syn Stanisława, urodził się w Porębie (Ks. Oświęcimskie) w r. 1572. Imatrykułował się w Akademii Krakowskiej w półroczu letnim 1588 r. i dłuższy czas studiował literaturę łacińską i grecką oraz częściowo filozofię. Do zakonu wstąpił w styczniu 1591 r. w Krakowie. Po dwuletnim nowicjacie przez pół roku uzupełniał retorykę, 3 lata kształcił się w filozofii, następnie uczył w Lublinie retoryki 3 lata. Dalsze jego dzieje nie są znane.¹¹⁹

Jan Konarski (II), syn Szymona, urodzony w r. 1575 na Mazowszu, uczęszczał do szkoły elementarnej w swym miejscu rodzinnym, następnie wyjechał do Wilna, gdzie w Akademii jezuickiej kształcił się do klasy humaniorów włącznie. W półroczu letnim 1591 r. wpisał się w album studentów wydziału artystów Akademii Krakowskiej, ale już 12 lutego 1592 r. wstąpił do zakonu w Krakowie. Dwa lata zajął mu nowicjat, następnie przez rok studiował retorykę i rozpoczął kurs filozofii. W r. 1588 już nie występuje w źródłach jezuickich.¹²⁰

Mikołaj Koszacki, syn Pawła, urodzony na Mazowszu w r. 1576, po ukończeniu szkoły trywialnej, imatrykułował się w Akademii Krakowskiej 11 października 1595 r. Studium przedmiotów humanistycznych i filozofii ukończył stopniem bakałarza i 31 maja 1599 r. wstąpił do zakonu w Krakowie.¹²¹

¹¹⁸ „Ambrosius Alexii Grodeczki de Plocko gr. 2^a. Album Studiosorum, III s. 153; Catalogus domus probationis Cracoviensis 1590; Cat. I collegii Jaroslaviensis 1593; Catalogus collegii Nieświżeniensis 1597, 1599 (A. S. J., Pol. 7-II f. 132 v., 168 v., Pol. 7-II f. 236 v., 285).

¹¹⁹ „Balthasar Stanisłai Porebski de Poremba dioec. Cracoviensis gr. 4^a. Album Studiosorum, III s. 156; Catalogus collegii Jaroslaviensis 1593; Cat. I collegii Lublinensis 1597; Cat. I collegii Jaroslaviensis 1599; „Ante ingressum semper in Academia Cracoviensi studuit latinis et graecis literis, aliqua ex parte philosophiae”, (A. S. J., Pol. 7-II f. 168 v.; Pol. 7-I f. 223, 267 v.).

¹²⁰ „Studuit in patria primis elementis, postea in scholis Societatis Vilnae usque ad classem Humanitatis inclusive”. Catalogus I Domus Probationis Cracoviensis 1593, 1597 (A. S. J., Pol. 7-II f. 194; Pol. 7-I f. 239 v.); „Joannes Simonis Konarski Plocensis alumnus Societatis Jesu et educationis ipsorum, satis maturus, dioec. Plocensis gr. 4^a. Album Studiosorum, III s. 170.

¹²¹ „Nicolaus Pauli Koszacki dioec. Posnaniensis gr. 8^a. Album Studiosorum, III s. 193; Catalogus I Domus Probationis Cracoviensis 1599 (A. S. J., Pol. 7-I f. 276).